

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

**STAROČESKÝ MASTIČKÁŘ V PRÓZE JANA JINDŘICHA
MARKA**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Marie Valentová

Učitelství pro SŠ, obor Čj-Hv

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Novotný

Plzeň, 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 21. května 2013

.....

Poděkování:

Děkuji Mgr. Jiřímu Novotnému za připomínky, rady a konzultace, které mi v průběhu zpracování mé diplomové práce poskytoval.

OBSAH

Úvod	5
Jan Jindřich Marek	6
Narození a studia.....	6
Farářem.....	7
Vrchol tvorby	9
Kralovická farnost	10
Kritika Markových spisů	10
Závěr života.....	11
Mastičkář – Povídka z časů Jindřicha Korutanského	13
Tylův názor na Markova Mastičkáře.....	18
Informace čerpané z Kroniky tak řečeného Dalimila.....	20
Dobové reálie čerpané ze Zbraslavské kroniky.....	23
Fikce versus fakta	29
Staročeská satira.....	31
Muzejní zlomek.....	31
Postavy Severína, Rubína a Pustrpalka.....	32
Názory Eduarda Petřů na středověkého Mastičkáře	33
Nový pohled na problematiku interpretace staročeského mastičkáře	35
Drkolenský zlomek.....	37
Mastičkář versus Mastičkář	39
Závěr	45
Résumé.....	46
Seznam použité literatury	47
Přílohy	49

ÚVOD

Předmětem diplomové práce je novela *Mastičkář – Povídka z časů Jindřicha Korutanského*, která byla poprvé vydána roku 1845. Historická próza pochází z pera obrozeneckého autora Jana Jindřicha Marka, často opomíjeného spisovatele. Dějepisná fakta, na kterých celá novela stojí, čerpal Marek ze *Zbraslavské kroniky* a *Kroniky tak řečeného* (dále jen t. ř.) *Dalimila*, jež mimo jiné popisují dobu kolem roku 1310, v níž se příběh odehrává.

Hlavní roli v celé novele hraje mastičkář Severín - postava, se kterou se Marek mohl seznámit přibližně ve svých dvaceti letech. V roce 1823 byl totiž Václavem Hankou vydán¹ rukopis ze 14. století, dnes známý jako *Musejní*. Fragment zachycuje část velikonoční hry, kterou známe pod názvem *Mastičkář*, kde vystupuje postava mastičkáře Severína a jeho sluhy Rubína. Právě těmito dvěma osobami se Jan Jindřich Marek inspiroval a na nich vystavěl svou novelu.

Téma *Staročeský Mastičkář v próze Jana Jindřicha Marka* jsem zvolila, abych se dozvěděla více o tomto regionálním autorovi, na kterého se často zapomíná. Opomíjení mohlo být způsobeno například jeho povoláním kněze na Kralovicku, a tudíž jeho nepřítomností v centru dění – v Praze.

V práci se budu zabývat prameny, ze kterých Jan Jindřich Marek čerpal při tvorbě svého *Mastičkáře*, to znamená *Zbraslavskou kronikou*, *Kronikou t. ř. Dalimila* a staročeskou satirou *Mastičkář*. Prameny budu poté dále porovnávat s Markovou prózou. Jako další studijní materiály mi poslouží *Akademické dějiny literatury*, staročeský slovník, biografie o Janu Jindřichu Markovi a další publikace uvedené v seznamu literatury.

---

¹... musejní zlomek *Mastičkáře* otiskl V. Hanka r. 1823 v „*Starobylych skládáních*“. Tam tvrdil, že prý jej našel na deskách jednoho latinského rukopisu. Podle jiných vrstevníků (*Nebeský v Naučném slovníku Riegrově při hesle „Mastičkář“*) *Mastičkáře* objevil roku 1822 učitel Jos. Alex. Dundr. (in: JAKUBEC, Jan. *Dějiny literatury české*. Praha: 1929, s. 129.)

Dříve nebylo snadné se o zapomenutém českém spisovateli dozvědět mnoho informací. Jeho knihy dnes nevycházejí a starší vydání jsou hůře dostupná. Například již zmíněná novela *Mastičkář – Povídka z časů Jindřicha Korutanského* je ve Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje k dispozici pouze pro prezenční studium, neboť se jedná o starý výtisk z roku 1926 a takto staré knihy se domů nepůjčují. Přínosný je proto projekt Národní knihovny, která více než staletá díla převádí do elektronické podoby a nechává je k dispozici na internetu.²

Životopis Jana Jindřicha Marka, který byl podrobněji zpracován, se objevil až v roce 2003 v podobě útlé knihy Bohdana Zilynského *Jan Jindřich Marek – Jan z Hvězdy – život obrozeneckého spisovatele*. Autor se při své práci potýkal s mnohými překážkami, jako byla nedochovaná Markova pozůstalost, musel prostudovat archivní prameny, které hovořily o dané době, bádal v Muzeu a galerii Severního Plzeňska v Mariánské Týnici, ve Státním okresním archivu Plzeň-sever v Plasích a v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze a ve Starých Hradech. Díky tomuto úsilí ale nakonec vznikla publikace, ze které si dovolím vycházet, když budu hovořit o životě Jana Jindřicha Marka.³

NAROZENÍ A STUDIA

První problém, který se při studiu života Jana Jindřicha Marka staví do cesty, je vymezení data jeho narození. Některé zdroje uvádí 4. listopad 1801, některé 4. listopad 1803, některé dokonce 4. říjen 1803.⁴ Zilynskyj dává přednost datu 4. listopadu 1803, se kterým budu pracovat i já.

---

² Jedná se o webové stránky <http://kramerius.nkp.cz>.

³ ZILYNSKYJ, Bohdan. *Jan Jindřich Marek - Jan z Hvězdy: život obrozeneckého spisovatele*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie Severního Plzeňska, 2003.

⁴ Zilynskyj píše, že datum 4. listopadu 1801 uvádí například Ludvík Rittersberg, in: Kapesní slovníček novinářský a konverzační, díl 2, Praha 1851, s. 455. (Poznámka převzata z: Zilynskyj, 2003, s. 56.)

Datum 4. listopadu 1803 uvedl jako první František Zákřejs, in: *Jan z Hvězdy, Sebrané spisy*, díl 3, Praha 1876, s. 501. (Poznámka převzata z: Zilynskyj, 2003, s. 56.)

Datum 4. října 1803 pochází od faráře a katolického spisovatele Antonína Helebranta, který měl vycházet z části liblínské matriky, nyní ztracené.

Jan se narodil v Liblíně jako čtvrté dítě venkovského učitele Františka Marka, který značně podporoval synův zájem o vzdělání. Na hlavní⁵ školu, poté na gymnázium a nakonec na filosofický ústav tedy putoval mladý Marek do Plzně. Právě v západočeské metropoli vznikala většina jeho prvotin. Nadšení pro českou literaturu v něm vzbudil jeho profesor Josef Vojtěch Sedláček, kterého si Jan velmi cenil a na něhož měl napsat dokonce elegické básně.

František Marek nepřál synově tvorbě, neboť chtěl, aby se věnoval hlavně studiu. I přes otcův odpor ale Marek dál psal a v roce 1819 mu vyšla jeho báseň⁶ v Krameriových novinách. Po roce 1821 začal studovat teologii v Praze. Hlavní město ho ještě více inspirovalo ke spisovatelské tvorbě a brzy se stal v úzkém kruhu učenců známou osobností. Všimli si ho i František Ladislav Čelakovský⁷ nebo Josef Jungmann.⁸

Ještě za studií Markovi vyšly dvě knihy – poetická sbírka *Básně* a soubor drobných próz *Konvalinky*. Od roku 1824 se u jeho prací objevuje podpis Jan z Hvězdy.⁹

Dnes není jasně prokazatelné, zda spisovatel chtěl být knězem, či zda to bylo hlavně otcovo přání. Z jeho studentských básní je patrné, že o celibát asi zájem neměl. Zilynskyj uvádí, že Marek ve svých básních často opěvoval neznámou Línu. Jeho zoufalství ho mělo dovést až k úvahám o útěku do Nového světa.

Kněz a současně spisovatel nebyl v té době výjimečným úkazem. Za zmínku stojí například farář z nedalekých Radnic – Antonín Jaroslav Puchmajer.

FARÁŘEM

V roce 1826 Marek úspěšně dokončil teologická studia a byl vysvěcen na kněze. Prvním kaplanským působištěm se mu staly Kralovice patřící k plaskému panství. Právě roku 1826 tyto statky získal mocný rakouský státník Clemens Lothar Metternich.

---

⁵ V Zilynského práci se uvádí, že se Marek učil na hlavní škole (Zilynskyj, 2003, s. 8.) v Plzni. Kam přesně ale chodil, zde uvedeno není.

⁶ Zilynskyj neuvádí název básně.

⁷ Čelakovský ocenil Markovy básně a dvakrát z nich citoval v listu J. V. Kamarýtovi z 26. 8. 1822, srv. František Bílý, *Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského, díl 1, Praha 1907, č. 296, s. 442 – 443.* (Poznámka převzata z: Zilynskyj, 2003, s. 57.)

⁸ Jungmann psal mezi 21. 1. a 11. 2. 1823 Antonínu Markovi o jeho jmenovci: „On jest v prvním roce bohoslovcem a toho jména hoden, kteréž s Vámi nese,“ ČČM 57, 1883, č. 116, s. 47 – 48. (Poznámka převzata z: Zilynskyj, 2003, s. 57.)

⁹ Původně přezdívka z dob plzeňských studií, kterou byl označován pro svou častou duševní nepřítomnost v době vyučování.

V roce 1828 byl Jan přeložen do centra panství – Plas, kde mu bylo přiděleno nově vzniklé místo *kryptního kaplana v kostele sv. Václava, který se kníže Metternich rozhodl přeměnit v rodinnou hrobku. V srpnu 1828 sem byly přeneseny ostatky několika příslušníků metternichovského rodu. Zároveň kostel použil k umístění ostatků prvomučednice z antického Říma sv. Valentiny, které nedlouho po jejich nalezení věnoval Metternichovi tehdejší papež¹⁰ Lev XII.*

V únoru roku 1832 se Jan Jindřich odstěhoval do Kozojed, kde získal místo faráře. Ani zde nepřestal literárně tvořit a v roce 1835 založil kozojedskou farní kroniku, kterou vedl česky – na tehdejší dobu málo obvyklý jev. V novém působišti Marek setrval celých patnáct let.

Ač ho povinnosti kněze plně zaměstnávaly, nezapomněl se zajímat ani o dění v Praze. Odebíral část knižní a časopisecké produkce a knihovna na kozojedské faře se mohla pyšnit slušným množstvím titulů. Bohužel se nám z ní nic nezachovalo.

Zilynskyj uvádí, že v jednom Markově dopisu J. K. Chmelenskému se Jan vyjadřuje k funkci kritiky, která je podle něj pro rozvoj české literatury velmi podstatná. V jiném dopisu, tentokrát J. Pospíšilovi, se zase vyjádřil o důležitosti původních literárních děl. Překlady světové literatury považoval za málo přínosné.

Důkazy mnohostrannosti zájmů lze rekonstruovat jen fragmentárně. *Užitečná nám může být v této souvislosti série Markových krátkých textů nazvaných příznačně Paběrky, otištěná v roce 1840 ve třech číslech časopisu Květy.¹¹ Čtrnáct kratičkových textů se zabývá širokou škálou drobných zajímavostí. Marek zde využil nejen svědectví českých historických pramenů různého druhu, ale občas vlastních zkušeností nebo vzpomínek. Jako autority jsou v textu některých Paběrků zmiňovány také významné osobnosti světové vědy a kultury – přírodovědec Linné, filolog Bopp nebo spisovatel Walter Scott.* (Zilynskyj, 2003, s. 17–18.)

Z básnické tvorby stojí za zmínku *Píseň česká*, kterou napsal přibližně v roce 1840. Báseň přežila jiná Markova díla díky pozdějšímu zhudebnění Bedřichem Smetanou, jenž ji zpracoval pro mužský i pro smíšený sbor.

---

¹⁰ Zilynskyj, 2003, s. 12.

¹¹ *Paběrky od Jana z Hvězdy, Květy 7, 1840, s. 149 – 150, 166 – 167, třetí část v příloze Květů Noviny z oboru literatury, umění a věd, s. 102 – 103. Jednotlivá čísla byla vydána 7. 5., 21. 5. a 24. 12. uvedeného roku.* (Poznámka převzata z: Zilynskyj, 2003, s. 60.)

Za vrchol tvorby Zilynskij označuje období počátku 40. let 19. století, kdy se v Markově životě objevily dvě postavy, které ho velmi ovlivnily. Na liblínské panství nastoupil jako politický úředník Václav Jaromír Pícek, *mladý absolvent pražské právnické fakulty* (Zilynskij, 2003, s. 24.), který byl v té době již poměrně známým básníkem a dramatikem. Kozojedský farář měl díky němu po pět let zajištěné příjemné tvůrčí zázemí.

Druhou a podle Zilynského výraznější osobou byl Jaroslav Pospíšil, který roku 1841 nabídl Janu Jindřichu Markovi, že vydá jeho spisy ve svém nově vznikajícím nakladatelství. Tento návrh přiměl severoplzeňského autora, aby na svém díle začal systematicky pracovat. *První svazek Zábavných spisů Jana z Hvězdy vyšel v r. 1843, dalších devět následovalo poměrně rychlým tempem do počátku r. 1847.* (Zilynskij, 2003, s. 25.) Vydávání spisů vyžadovalo hustější korespondenci i několikrát navštívení Prahy. Do hlavního města Marek většinou cestoval se svým přítelem Josefem Františkem Smetanou. Společně se dostali i do intelektuální společnosti navštěvované například Františkem Ladislavem Riegerem, Václavem Štulcem, Václavem Staňkem nebo Františkem Ladislavem Čelakovským.

Díky vydávání sebraných spisů začala vzrůstat pověst západočeského kněze a na kozojedskou faru se sjížděli jeho přátelé i obdivovatelé.

Soubor zábavných spisů byl ukončen desátým svazkem vydaným asi v březnu r. 1847. Nevíme, zda měl být tento počet definitivní nebo zda mohl a měl být překročen. (...) Dopisy adresované Pospíšilovi však situaci kolem ukončení celého projektu nevyjasňují. Mezi listem z 30. 3. 1846 a závěrečným z 23. 3. 1851 zeje téměř pětiletá mezera – chybí nám dopisy týkající se okolností vydání posledních dvou svazků Markových spisů. Korespondence spisovatele s nakladatelem jistě pokračovala, ale příslušné prameny jsou bohužel nenávratně ztraceny. (Zilynskij, 2003, s. 29.)

Dva svazky zábavných spisů obsahovaly básnickou tvorbu, zbytek sebraných spisů byl věnován próze, z čehož nejvýraznějšími prozaickými texty byly pětisvazkové historické novely *Jarohněv z Hrádku* a *Mastičkář*. V Čechách tato díla vzbudila nemalý ohlas. V devátém svazku byla vydána novela *Volšanský zámek*, jež měla líčit tehdejší dobu. Za předlohu si autor vybral doksanský zámek a Litoměřicko. V básníku Ingomarovi – hrdinovi této novely, *část kritiků poznala napadaného básníka a literárního historika*

Václava Bolemíra Nebeského. Právě jeho zobrazení potvrdilo trvající Markův odpor proti „bezbřehému romantismu“ a jeho prosazování v české literatuře. (Zilynskij, 2003, s. 29.)

KRALOVICKÁ FARNOST

Po smrti kralovického faráře se Marek rozhodl kandidovat na uvolněné místo. Kralovice byly v té době nejbohatší farností v plaském panství a čítaly kolem 1600 obyvatel,¹² byly tedy pro Marka zajímavou příležitostí. Do funkce byl zvolen¹³ knížetem Metternichem a v únoru roku 1847 začal oficiálně pracovat v novém působišti.

Ve vzpomínkách R. Wunše čteme, že si nový farář ve městě dosti těžko zvykal – chyběli mu dosavadní přátelé, vzácnějším se stal kontakt s liblínským centrem, s V. J. Pickem. (...) Ještě více však na spisovatele dolehla ztráta otce. František Marek zemřel v Kralovicích brzy po přestěhování z Kozojed (20. 4. 1847) ve věku jedenaosmdesáti let.¹⁴ (Zilynskij, 2003, s. 30.)

KRITIKA MARKOVÝCH SPISŮ

Tvorba Jana z Hvězdy byla ve 40. letech 19. století přijímána velice kladně. Zilynskij ve své práci uvádí, že Markovy knihy si objednali například Václav Hanka nebo Božena Němcová. Dokonce i František Ladislav Čelakovský se o *Mastičkáři* vyjádřil velice pochvalně: *Těž minulého měsíce, jsa trochu chorý a nemoha jiné práce konati, asi týden jsem pročetl některé plody nejnovější beletristiky naší. Poslední Čech a Mastičkář mě zvlášť těšili, jest to již předce něco, co se čísti dá, ač mě obsah mnohem více nežli sloh zajímal.*¹⁵

---

¹² Ke stavu Kralovic v polovině 40. let 19. století srv. J. G. Sommer, *Das Königreich Böhmen, Band 6, s. 319 – 320*. Srv. K. Kuča, *Města, díl 3, Praha 1998, s. 140 – 145*. K farnosti náleželo kromě Kralovic devět okolních vesnic a osada Mariánská Týnice. (Poznámka převzata z: Zilynskij, 2003, s. 64.)

¹³ Zilynskij uvádí, že dohromady kandidovali čtyři kněží.

¹⁴ *SOBA Plzeň, f. Sbírká matrik, č. 2456 (Kralovice 10)*. Úmrtí Františka Marka je zaznamenáno k 20. dubnu a pohřeb o tři dny později. Jeho syn a kralovický farář není v příslušných zápisech zmíněn ani jako zaopatřující ani jako pohřbívající kněz. (Poznámka převzata z: Zilynskij, 2003, s. 65.)

¹⁵ F. L. Čelakovský, *Korespondence a zápisky, díl 3, Praha 1915, s. 361*. (Poznámka převzata z: Zilynskij, 2003, s. 65.)

Vedle čtenářských ohlasů se objevily i kritické reflexe. První posudky vyšly v roce 1843 v Květech,¹⁶ kde Josef Kajetán Tyl chválil Markovy básně.¹⁷ V roce 1844 vyšla kritika Jakuba Malého, který na rozdíl od Tyla viděl v Markových básních *nedostatek svěžesti i vyšší idey*. (Zilynskij, 2003, s. 32.)

Další recenze obou kritiků vycházely v letech 1846 a 1847. *Rozsahem se Malého a Tylův posudek naprosto odlišují (pasáž Malého o Markovi nevyplnila ani celou stránku, kdežto Tylův článek zaujal ve stejném časopisu přes 35 stran). (...) Některými svými připomínkami se mohli dotknout (a nepochybně dotkli) Jana z Hvězdy oba autoři, Tylův posudek byl však viditelnější a naprosto nepřehlédnutelný. Přes zdánlivou vyváženost zajišťovanou použitím mnoha pochvalných epitet připravil Tyl Markovi příliš hořký nápoj a podával mu jej příliš dlouho.*¹⁸ (Zilynskij, 2003, s. 32.)

Zda tato událost způsobila, že Marek ve své práci ustal, není dodnes potvrzeno. Zilynskij píše, že Marek měl napsat svému nakladateli o ukončení literární činnosti. Žádný takový dopis se však v Pospíšilově pozůstalosti nenalezl.

ZÁVĚR ŽIVOTA

Po roce 1849 se Jan Jindřich přestal angažovat v politice i publicistice. V kralovické farní kronice se dochovaly Markovy zápisy, v nichž lze mimo jiné dohledat úvahy nad *příčinou rozporu mezi nadějemi r. 1848 a jeho reálnými výsledky*. *Chtěl se dobrat zjištění, kdo nese zodpovědnost za nepříznivý vývoj českých nadějí a snah. Je patrné, že část viny přisoudil Karlu Havlíčkovi – Borovskému. V očích Markových to byl*

---

¹⁶ Tylovy posudky otiskly Květy 10, 1843, příloha s. 45 – 46, 55 – 56 (o básních Jana z Hvězdy), s. 73 – 74 a 81 – 82 (o Jarohněvovi z Hrádku). Přetisk in: J. K. Tyl, *Národní zábavník (Publicistika 1833 – 1845)*, Praha 1981, s. 579 – 584 a 585 – 590. (Poznámka převzata z: Zilynskij, 2003, s. 65.)

¹⁷ V tomto pojednání Tyl Marka chválí, vytýká jen drobnosti jako například rozvláčný začátek *Rusalky*. Kritik se zabývá rytmickými vlastnostmi farářových básní – *nedrží se přísně ani časoměry, ani přízvuku. (...) Činí-li to schválně – zdá-li se mu verš dle pevných pravidel osnovaný tuze jednotvárným ... (...) I o tomto dosti častém uchylování se Jana z Hvězdy od přísné formy byli bychme pomlčeli, kdybychme již od několika let nepozorovali, jak nemilosrdně (nechcem říci neuměle nebo nedbale) mladší a dorůstající miláckové Musy s českým veršem nakládají, svedeni jsouce pohříchu i mistry v básnictví anebo svou nevědomostí v prvopočátečních zásadách české míry veršové. Bude-li to tak déle trvati, scvrkne se celé umění českého veršování v pouhé počítání slabik.* (TYL, Josef Kajetán. *O umění*. Praha: Československý spisovatel, 1951, s. 199.) Tyl se ve svém článku zabývá i Markovým optimismem – *Jan z Hvězdy má vůbec tu zásluhu, že nám nížádný nákras ducha zoufalého, u víře své rozpadlého neposkytuje.* (Tyl, 1951, s. 200.) Na konci svého pojednání kritik povzbuzuje básníka k další práci.

¹⁸ V roce 1846 vyšla v Časopisu českého muzea recenze na Markovu prózu týkající se zejména *Mastičkáře* (viz kapitola *Tylův názor na Markova Mastičkáře*) a v roce 1847 tamtéž jakési pokračování, které pojednávalo o prózách *Jarohněv z Hrádku*, *Známosti z průjezdu* a *Volšanský zámek*. (Tyl, 1951, s. 227–235.)

mladý bystrovitý, avšak výstřední muž těšící se značné důvěře lidu obecného, který si však svůj osud, tj. deportaci do Tyrol, zavínil sám, a to nedostatkem mírnosti a slušnosti. (Zilynskýj, 2003, s. 41.)

V roce 1851 byly napsány Janem Krbcem – zpovědníkem od sv. Víta v Praze, dva dopisy adresované moravskému sběrateli Františku Sušilovi, v nichž se nachází informace, že se Jan Jindřich Marek připojil k práci na novém církevním kancionálu. Jedná se o jednu z posledních zpráv, které o Markových aktivitách spjatých s literaturou v širším slova smyslu máme. (Zilynskýj, 2003, s. 43.)

Dne 3. listopadu roku 1853, tedy v předvečer svých padesátých narozenin¹⁹, Jan Jindřich Marek umírá na *břišní vodnatelnost*.²⁰ (Zilynskýj, 2003, s. 43.)

Po třicet let se Markova díla vydaná Jaroslavem Pospíšilem těšila pozornosti čtenářů. Nejúspěšnějším textem se ale nakonec stala próza *Mastičkář*, která byla vydána i ve století dvacátém, a to hned dvakrát – v roce 1926 a 1957. Jan Jindřich Marek dostal místo i v první české encyklopedii – *Kapesním slovníčku novinářském a konverzačním* Ludvíka Rittersberka. Také je důležité zmínit pomník, který byl roku 1895 slavnostně odhalen v Kralovicích. V témže městě je po Markovi pojmenována třída a v Liblíně můžeme najít pamětní desku na jeho rodném domě.

---

¹⁹ Rozpory o přesném datu narození viz dříve.

²⁰ Břišní vodnatelnost nebo-li ascites znamená, že se pacientovi v dutině břišní hromadí tekutina, která ztěžuje dýchání. (Konzultace s medikem.) Ve Velkém lékařském slovníku se uvádí: *Ascites – přítomnost volné tekutiny v dutině břišní (...). Příč. závažné onemocnění jater (...).* (Ascites. *Velký lékařský slovník* [online]. 2008 [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: <http://lekarske.slovníky.cz/pojem/ascites>).

MASTIČKÁŘ – POVÍDKA Z ČASŮ JINDŘICHA KORUTANSKÉHO

Autor svou novelu zasadil do roku 1310, do doby po vymření Přemyslovců, kdy českému království vládl Jindřich Korutanský. V první scéně je vykresleno Staroměstské náměstí s radnicí,²¹ krám mastičkáře Severína a zástup zvědavců. Mastičkář se svým pomocníkem Rubínem vychvalují své výrobky za účelem co nejlepšího zisku. Po příchodu Lidky, dcery koníře Tomše, odchází Severín s dívkou. Od její matky se dovídá, že mladý korutanský šlechtic, pán z Bergova, Lidku svedl a ta teď čeká dítě. Svatba nepřichází v úvahu, neboť je rytíři přislíbena mladá česká kněžna Eliška Přemyslovna. Mastičkář slibuje pomoc.

Poté se Severín vydává ke křižovnickému špitálu, budově stojící u mostu přes Vltavu,²² do něhož se dalo vejít menší branou vedoucí z Platněrské ulice. Pro pěší pak sloužila lávka, která byla hlídána vojínem požadujícím po každém příchodím heslo. Když byl mastičkář vpuštěn, vešel přes dvůr do síně, kde sedělo několik mužů. Pán domu Olbram,²³ kaplan kněžny Elišky Berengar, Vítek z Landštýna, Jan ze Stráže a několik dalších. Hovořili o české politické situaci, kdo by byl lepším českým králem, než kterým je Jindřich Korutanský. Od Olbrama se dovídáme, že on a Jindřich z Lípy – pán z opevněné tvrze na levém břehu Vltavy, drží „klíče Prahy“. Padne zmínka i o bojích mezi měšťanskými rody, Olbramovci a Velflovci.

Když mastičkář zůstane s Olbramem sám, z jejich rozhovoru vyplyne, že Severín byl kdysi vyhnán z Prahy a nyní se vrací v převleku. Je ve skutečnosti rytířem Rolandem, který se touží pomstít svůdci své ženy – šlechtici Tomanovi z Bergova. Již jednou se pokusil svého soka zabít, špatně ale mířil a jeho nepřítel se z poranění uzdravil.

Ve městě se strhne bitka mezi Velflovci a Olbramovci, při které je zraněn Vítek z Landštýna. Dočítáme se, že předchozí rok se Velflovci spojili s kutnohorskými Ruthartovci a společně zaútočili na Sedlecký klášter,²⁴ v němž v tu dobu nocovali Jindřich z Lípy, Jan ze Stráže a Jan ze Zvíkova. Čeští šlechtici byli přepadeni ve spánku, zajati

---

²¹ Na problematiku existence Staroměstské radnice ve zmíněném roce poukázal Josef Kajetán Tyl ve své kritice. (Viz kapitola *Tylův názor na Markova Mastičkáře*.)

²² Protože se časově pohybujeme na počátku 14. století, muselo se jednat o Juditin kamenný most postavený ve druhé polovině 12. století.

²³ Jména, která používám, odpovídají podobě z Markovy prózy. V některých případech používám i podoby ze starých pramenů.

²⁴ Opat Sedleckého kláštera se osobně angažoval v nástupnictví Elišky Přemyslovny. Není divu, že se tento významný cisterciácký klášter dostal do dobových pramenů i do beletrie 19. století.

a odvezení na hrad Lidice.²⁵ Po čase byli propuštěni a byla sjednána dohoda o spojenectví mezi měšťany a šlechtou, která byla potvrzena domluvením dvojího sňatku mezi dcerou Jindřicha z Lípy s vnukem Rutharda z Kutné Hory a mezi Velflínovou dcerou a panem z Lichtenburga. Uvedení snoubenci však v té době byli teprve dětmi.

Vítek z Landštýna je po dva týdny ošetřován dcerou Jindřicha z Lípy – Violou. Když se probudí z horeček, okamžitě se do ní zamiluje.

Na královském dvoře se koná ples. Jindřich Korutanský oznamuje Elišce, že se provdá za Vilíma z Bergova, ta se však silně vzepře králově vůli. Jindřich zuří a ani králova manželka a Eliščina sestra Anna, která zde vystupuje velice chladně a odměřeně, mladou kněžnu nezlomí. Když se Jindřich uklidní, napijí se na přátelství. Po chvíli se kněžně udělá špatně a je odvezena do Starého Města. V měšťanském domě dochází k uzdravovací scéně, o níž se kriticky zmiňuje Josef Kajetán Tyl ve své recenzi.²⁶ Přítomný zbraslavský opat Konrád mezitím ostatním popisuje svou cestu ke *svaté kolébce řehole*²⁷ – do Francie, během které se zastavil v Heilbronu, kde v tu dobu pobýval císař Jindřich VII. Po poradě s mohučským arcibiskupem Petrem z Aspeltu, předstoupil před císaře a vylíčil mu strasti českého království. Ten slíbil, že dá Čechům dobrého krále a že Eliška se stane královnou.

V následující scéně je domluveno, že Elišku potají pošlou do Nymburka doprovázenou proboštem Janem, jejím příbuzným, a kaplanem Berengarem. Ostatní šlechtici zůstanou v Praze.

Mastičkář odchází s Rubínem ke křižovnickému špitálu. Z jejich rozmluvy vyplývá, že Severín kdysi ve Frankfurtu nad Mohanem svého pomocníka vykoupil z vězení, kde Rubín čekal na smrt upálením za údajné čarodějnictví. Pravým důvodem odsouzení ale mohla být závist Němců, kteří nedovedli vyléčit primasovu dceru, vůči cizinci – Vlámovi, který to dokázal. Rubín za svou záchranu mastičkáři slíbil otrockou věrnost.

Po rozmluvě v křižovnickém špitálu Olbram posílá Severína za Peregrinem Pušem známým také jako Peregrin Křovák. Tento „král žebráků“ se skrýval v lesích a vedl chudinu, která díky válkám přišla o všechno. V něm Olbram vidí příležitost, jak pomoci Pražanům vyhnat Korutany.

---

²⁵ Lidice, podle Tomka z Buštěhradu, podle Šusty (ČD II, 2, str. 34, pozn. č. 1) nejpravděpodobněji Litice u Potštějna, asi vlastnictví Peregrina Puše. (Poznámka převzata z: Zbraslavská kronika. Praha: Svoboda, 1976, s. 159.)

²⁶ Viz kapitola Tylův názor na Markova Mastičkáře.

²⁷MAREK, Jan Jindřich. *Zábavné spisy: Mastičkář*. Praha: Jaroslav Pospíšil, 1845, s. 107.

V deváté kapitole se píše o setkání mastičkáře s Křovákem. Oba se mimo jiné shodnou, že pouštět chudinu do Prahy by nebylo moudré, neboť by nastalo drancování. Mezi chudinou Severín najde i Křovákovu neteř – čtenářovi již známou Lidku, kterou přemluví, aby se s ním vrátila. Neodvede ji však k rodičům, ale dojdou do nedalekého Podhájí, kde ji svěří místnímu knězi – svému příbuznému.

Druhého dne přijede do podhájského kostela skupina rytířů vedených dívčíným milencem Vilímem z Bergova, který chce Lidku unést. Zabráni mu v tom však Severín a ostatní vesničané. Šlechtici se rozprchnou a Bergov je zajat. Mastičkář ho ale použije za prozrazení úkrytu Vilímova strýce Tomana z Bergova.

Následuje scéna na dvoře koníře Tomše, kde právě smlouvá Vítek z Landštýna o koně s konířovou ženou. Přijíždí Tomeš se svým pacholkem Ješkem a Lidkou. Mladý šlechtic se snaží zmírnit konířův hněv vůči dceři výhodným obchodem.

Král Jindřich Korutanský cítil, že jeho moc slábne, proto se rozhodl zaútočit na své odpůrce. Jako první v cestě mu v Menším Městě²⁸ stála mostecká věž držená Jindřichem z Lípy. Korutanské vojsko vedené hrabětem Aufenšteinem kolem věže zapálilo oheň, že se vojáci uvnitř začali dusit. Vyjeli tedy z tvrze zpívající chorál Svatý Václave. Od křižovnického špitálu poté dorazila pomoc vedená Janem ze Stráže a Vítkem z Landštýna. V bitvě Vítko zachránil rytíř Kamýk, když mu pomohl na svého koně. Korutané a Míšňané začali ustupovat.

V poslední bojové scéně přijíždí Peregrin Křovák se svou chudinou, nepřátelé panikaří a dávají se na útěk k Hradu. Češi se pustí za uprchlíky, ale hradní most je neunesen a zřítí se. Hrabě Aufenštejn, který chtěl zemřít v boji, se vrhne mezi své nepřátele, ti ho však poznají a zajmou. Po bitvě i přes snahu Křováka chudina začne drancovat město.

Následuje líčení poradního sněmu, kde se projednává vhodný manžel pro mladou kněžnu Elišku. V návrhu padl Bedřich, vévoda rakouský zvaný Krásný, Bedřich, markrabě míšeňský, jiní chtěli polského šlechtice. Nakonec se shodli na Janovi - synovi císaře Jindřicha VII. Poselstvo složené z duchovních – opatů Jindřicha Sedleckého, Konráda Zbraslavského a Jana Plaského, ze šlechticů – Jana ze Stráže, Bohuslava ze Švamberka, Otty z Valdeka a ze šesti měšťanů se na cestu za císařem vydalo dne 1. července roku 1310. Jindřich VII. jim nejprve nabízel svého bratra Valrama, opat Konrád ho však přesvědčil a císař svolil se svatbou svého čtrnáctiletého syna s českou kněžnou.

---

²⁸ Jindřich Korutanský ovládal Menší Město nyní známé jako Malá Strana, Větší Město – nyní Staré Město, ovládali Olbramovci.

Děj se poté vrací k Lidce, která ze svého žalu na smrt onemocněla. Naposled chtěla vidět svého milence, pak porodila mrtvé dítě a sama při tom zemřela. Pacholek Ješek Vilíma z Bergova z pomsty zabije.

Dne 14. srpna roku 1310 odjela kněžna Eliška v doprovodu české šlechty do Špýru, aby se provdala za Jana Lucemburského. Po jejím odjezdu se chopil Jindřich Korutanský šance si znovu upevnit moc, do Čech pozval míšeňského markraběte Fridricha Mladšího a za pomoci Ruthartovců ovládli Kutnou Horu. V Praze znovu propukla nenávist mezi Velflovci stojícími za Jindřichem Korutanským a Olbramovci.

V mastičkáři Severínovi někdo poznal vypovězeného rytíře Rolanda, a ten proto musel uprchnout s Rubínem do křižovnického špitálu. Jeho krám na Staroměstském náměstí byl lůzou rozbourán.

Na začátku zimy se vrátil novomanželský pár. Přes týden ale nemohl Jan Lucemburský dobře opevněnou Prahu ovládanou korutanským šlechticem dobýt. Kněz Berengar se ale pod záminkou jednání s mohučským arcibiskupem s Janovým vojskem setkal a domluvil znamení. Se Severínem pak chodili po městě a upozorňovali lid. O půlnoci 3. prosince zazněly z Týnského chrámu tři údery zvonu, za tři hodiny opět. Ve městě ani před branami se nic nedělo. Teprve za úsvitu při novém zvonění se ulice zaplnily lidmi, kteří odehnali strážce od brány svatého Františka. Vojsko Jana Lucemburského vtrhlo do Prahy a ovládlo ji.

Budoucí královský pár byl při svém vjezdu do města vítán davy lidí, kde stál i kněz Berengar a Severín. Mastičkář pak s kolemjdoucím Ješkem dovedli starého kaplana do Svatojakubského kláštera, kde starý Berengar zemřel.

Následující scéna zobrazuje rozmluvu Rubína se Severínem. Mastičkář chce po svém pomocníkovi slyšet místo pobytu svého nepřítele, poté ho propouští ze svých služeb.

Starý šlechtic z Bergova je mrzák a žije v malé světnici. Roland mu odpouští, ale sám odpuštění nezíská, poté smutně odchází a platí hospodyni, aby se o Tomana postarala.

Při skládání slibů věrnosti Elišce a Janovi se dostaví i rytíř Roland. Kněžna slyšíc o jeho zásluhách mu chce opět vrátit jeho majetek. On však odmítá a chce jen milost pro vraha – Ješka. Eliška po poradě s mohučským arcibiskupem uděluje pokání – Ješek musí putovat bos ke hrobu svatého Jakuba do Compostelly, pak mu světská moc odpustí.

V posledních odstavcích se dočítáme, že se Ješek okamžitě vydal na pouť, Roland se stal řeholníkem u Svatého Jakuba v Praze a přijal jméno Renatus, Vítek z Landštyna si

vzal Violu a manželé konířovi se po smrti své dcery zbavili živnosti a odešli do Podhájí. Rubín ještě dlouho prodával své masti, až asi po požití svého léku zemřel. Pět dní jednal Jan Lucemburský s Jindřichem Korutanským. Bývalý český král nakonec 9. prosince roku 1310 uprchl se svým dvorem a několika rukojmí – měšťanskými syny. Vilém z Valdeka, řečený Lví srdce, jej ale dohonil a mladé měšťany odvedl zpět. Anna Přemyslovna zemřela po třech letech bezdětná a Čechy neoplakávaná.

Když se po dvou letech vrátil Ješek ze své poutě, zůstal v Podhájí u konířů.

Jak jsem již dříve zmínila,²⁹ v roce 1846 Časopis Českého musea zveřejnil kritiku Josefa Kajetána Tyla,³⁰ jež se zaobírala Markovým *Mastičkářem*. V úvodu recenzent autora chválí za volbu tématu, které nabízí bohatost materiálů přispívajících k nejrozmanitějším podobám zpracování. Ač Jan Jindřich své dílo nenazval historickou povídkou, přesto podle Tyla nám nic nebrání v tom ji tak chápat.

Na začátku novely vystupují mastičkář Severín a sluha Rubín, kteří působí podobně jako ve staročeské satíře. Podle Tyla se však Marek dopouští hned několika nepřesností. V povídce je uvedeno, že *Naproti radnici staroměstské – nádherné budově s vysokou věží a několika vížkami mnohem menšími a pawlačemi dřevěnými – bočil se skrowný kráмец ...* (Marek, 1845, s. 5.) Radnice na Staroměstském náměstí však vznikla až roku 1338.³¹ Kritik tuto nepřesnost však promíjí stejně jako situaci, kdy Rubín sedí na střeše a i přes šum davu Severína slyší a odpovídá mu.

První větší nedostatek Tyl spatřuje v opomenutí vylíčení boje mezi Olbramovci a Velflovci, o kterém se mluví ve třetí kapitole, také Markovi vytýká žert mezi Rolandem (Severínem) a knězem Berengarem, zdá se mu nedůstojný rytíře.³² *Zmínka o vlasteneckém smýšlení nebo heslo „vlast“ zapáchá naším stoletím.* (Tyl, 1951, s. 215.)

Když Jan z Hvězdy vypráví o uzdravení Vítka z Landštýna, jeví se kritikovi rozporuplné, že nejprve šlechtic čtrnáct dní těžce stůně, aby poté vyběhl za krásnou Violou a cítil se téměř zdrav. Josef Kajetán uvádí, že tuto situaci vyřešil Marek informací, že *tehdejší časové muže silné, utužené a nerozmazlené plodili.* (Tyl, 1951, s. 215.)

Dále recenzent chválí vykreslení královského plesu. V tajemnosti Eliščina uzdravení však neshledává velkou krásu. Ptá se, kdo zavolal Severína a Rubína k otrávené kněžně a proč autor uzdravovací scénu nepropracoval. Zobrazení Peregrina Křováka a jeho lidu však velice chválí pro jeho přirozenost a zalíbení shledává i v idylickém Podhájí.

Ve třinácté kapitole, děj přestává podle Tyla plynout jako dosud. *Kterak zvěděl panský Vít o neštěstí konířovy dcery, kterak otec o pádu svého dítěte? Proč a kudy přijel*

---

²⁹ Viz kapitola *Kritika Markových spisů*.

³⁰ TYL, Josef Kajetán. *O umění*. Praha: Československý spisovatel, 1951.

³¹ Staroměstská radnice s orlojem. *Praguewelcome* [online]. 2013 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.praguewelcome.cz/cs/pamatky/pamatky/top-pamatky/5-staromestska-radnice-s-orlojem.shtml>

³² Berengar mastičkáře podezírání z čarování – *má-li šetka*. (Marek, 1845, s. 36–37.)

z Nymburka do Podhájí, kteréž (jak z výpravy Severína pozorovati) v jedné šňůře neleží? A proč si nechal básník zase příležitost ku krásné scéně proklouznouti? (Tyl, 1951, s. 218.)

Josef Kajetán Tyl ve své kritice líčí další nejasnosti jako například proč Bergov přijel do Podhájí, jak vypátral Rubín Tomana z Bergova atd. Nejvýraznější výtkou je ale nedostatečné zpracování postavy mastičkáře. Kritik vytýká Rolandovi, že ač od něj všichni čekají velké věci, není moc aktivní. I když Marek na konci své novely ústy Olbrama Rolanda chválí před kněžnou Eliškou, podle Tyla *vysmekl se mu výtvar z ruky a padnuv z veřejného postavení do tísně příběhů soukromných, poněkud se porouchal*. (Tyl, 1951, s. 220.) Vznikají zde opět prázdná místa jako například – proč byl Roland z města vypovězen, kdy byla svedena jeho žena, co se s ní stalo atd.

Na konci své recenze však Tyl Marka chválí: *ptáme-li se jakýž je všeobecný dojem této povídky, tedy musíme s velkým potěšením říci, že je i při všem tom, co jsme na ní dle svého zdání chybou nazvali, čtenářově zalíbení vesměs vyhovující a vůbec spokojující. Neběží tu sice řada, nehromadí se kupa otřásavě překvapujících nebo ouzkostnou zvědavost budících situací a k úžasu uchvacujících obrátů, zato ale vane celým dílem zdravý duch a statné, poctivé smýšlení, ježto čtenáře rozkošně dojíká a z té knihy jadrnou duševní potravu činí*. (Tyl, 1951, s. 225.)

INFORMACE ČERPANÉ Z KRONIKY TAK ŘEČENÉHO DALIMILA

Jak jsem již v úvodu zmínila, Jan Jindřich Marek pro svou novelu čerpal informace v dobových kronikách, jako byla *Zbraslavská kronika* a *Kronika t. ř. Dalimila*.³³

Dalimilova kronika byla objevena v sedmnáctém století, ale pochází již ze století čtrnáctého. Její záznamy končí rokem 1314, to znamená za vlády Jana Lucemburského.

V posledních kapitolách³⁴ se pojednává o období popisovaném v Markově *Mastičkáři*: Jindřich Korutanský se stal českým králem díky příbuzenskému vztahu s rodem Přemyslovců.³⁵ T. ř. Dalimil ho popisuje:

*Pak učinichu králem kněžě korutanského,
Jindřicha, člověka dobrého, ale k tej věci sprostného.
Neb ten za sobú královnu jmieše
a tomu král Vaněk, jěda na vojnu, zemi poručil bieše.
Ten kněz o jiném péčě nejmieše
jedno že rád, boží muž, syt býti chtieše.
(...)³⁶*

Dále se zde píše o vpádu říšského krále Albrechta do Čech. Zemi si však nepodmanil, protože byl zabit vlastním synovcem Ješkem. S podobným motivem se setkáváme i v Markově novele. Je možné, že se autor ve mstícím se Ješkovi inspiroval.

*(...)
Jda do Čech, když se přes Rýn poveze,
Ješek, jeho synovec, na strýci sě sveze.
Ten jinoch šlechtný zabi tu strýcě svého
a tiem i pomsti krále, ujcě bratra svého.
(...)³⁷*

---

³³ Vzhledem ke stáří dokumentu jsem pracovala s edicí: DAŇHELKA, Jiří a kol. *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*. Praha: Academia, 1988. dále pak s publikací: *Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2005. (přebásnila Hana Vrbová.)

³⁴ Jedná se o kapitoly 100 – 106.

³⁵ Jindřich Korutanský měl za manželku Annu Přemyslovnu, dceru Václava II.

³⁶ Daňhelka, 1988, s. 484.

³⁷ Daňhelka, 1988, s. 496.

T. ř. Dalimil zaujímá zajímavý a zcela opačný názor než má opat Petr³⁸ na uvěznění Jindřicha z Lipé a dalších českých pánů. Píše, že česká šlechta se špatně starala o politické záležitosti a *pak se češči páni zlých obyčejův přijechu, zakratochvíl v kostky jhrajiechu*.³⁹ Měšťané tuto situaci nechtěli dál snášet, zajali v noci v Sedleckém klášteře Jindřicha a Jana, v Praze pak Rémuta a Hynka. Čeští páni byli nejprve uvězněni a poté propuštěni pod podmínkou, že se jejich dcery provdají za *chámy*.⁴⁰

(...)

Však za chlapie syny své dcery odati musichu,

ale však jim po tom jich děti vrátichu.

Neb dietky o rocě a málem stařějšie biechu

a šlechtné dietky u Horníkův zemřieti chtiechu.

A pro to jě i vrátichu

*a také že přietelé za to mluviechu.*⁴¹

Marek tuto informaci zpracovává pouze jako zmínku v ději. Kladnými hrdiny jsou šlechtici, autor tedy přejal názor Petra Žitavského.⁴²

Ve sto třetí kapitole je možno se dočíst, že král Jindřich Korutanský si na pomoc proti vzpurným Čechům pozval svého příbuzného – míšeňského markraběte Bedřicha, který po vjezdu do země začal s drancováním. Když chtěl ale markrabě vjet do Prahy, postavily se na odpor měšťanské rody Kokotovců a Volframovců. Velflovci a pán od Kamene však Míšňanům přáli. Došlo k bitvě, ve které byl v Kronice oslavován zejména *Vítek Ojjeřovic*⁴³ za svou statečnost, když se vrhl z Hradu s hrstkou svých mužů na pomoc ustupujícímu Volframovi a Kokotovcům. Velflovci ho ale obklíčili. Zde se zmiňuje i jméno Súdek, který velkou ranou přetřel řetězy. Po zpáteční cestě na Hrad se za Vítkovým koněm „táhla střeva“. Motiv raněného koně Vítkova z Landštýna převzal Marek, ale zasadil jej do jiné bitvy. Čeští páni s měšťany ovládli Prahu.

---

³⁸ Viz kapitola *Dobové reálie čerpané ze Zbraslavské kroniky*.

³⁹ Daňhelka, 1988, s. 501.

⁴⁰ Chám, -a m (1. mn. -ové) **1.** dř. *neurozený člověk, nevolník* **2.** *sprostý chlap (nadávka): selský ch.* (in: Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: 2010, s. 106.)

Výraz *chám* bychom neměli interpretovat pouze ve významu jakési spodiny, nejnižší společenské vrstvy. V pramenech 14. století se podobných výrazů používalo také k označení dalších neurozených stavů, tzn. měšťanů, řemeslníků, kupců apod. Znamená to tedy, že Dalimil zachytil pro něj zřejmě nepřijatelný stav, kdy si příslušník nejvyšší feudalilty bere neurozeného.

⁴¹ Daňhelka, 1988, s. 502.

⁴² Viz kapitola *Dobové reálie čerpané ze Zbraslavské kroniky*.

⁴³ Uvedené podoby jmen jsou převzaty z edice Daňhelka, 1988.

(...)
Volbram ospitál osěde,
s druhé strany mosta Paulík Libický sěde.
Oboji mosta dobře brániechu
a pro ně měščené vóle u města nemějiechu.
(...)⁴⁴

Po čase se měšťané dohodli, že knížeti vydají věž, špitál i Hrad. Jindřich Korutanský vše svěřil do správy *Heřmanovi Zvieřetičskému*. Za týden však král Míšeňské pustil do Hradu, a ti začali opět plenit. Pražané se vzbouřili a napadli cizince. Opět je zde vychvalována udatnost *Vítka Ojjeřovic*, nalezneme zde i zmínku o statečném rytíři Kamýkovi,⁴⁵ jehož si také Marek vypůjčil do své novely. Jan ze Stráže pronásledoval ustupující nepřátele až k Hradu, kde se pod ním zřítíl most. Korutanský hrabě *Ajnštejněř* byl Čechy zajat. I tyto události jsou v *Mastičkáři* zaznamenány. Měšťané spolu se šlechtou ovládli Prahu.

Po tom když Čechy uzřechu,
že v Korutanském statka nejmiechu,
královnu Elžku za Jana ciesařovicě dachu
a toho hrabí z Licmburka na královstvie pozvachu.
Pro Míšňany korutanského vyhnachu
a Jana z Licmburka králem českým korunovachu.
(...)⁴⁶

Kronika končí oslavou nového krále a nadějí, že bude spravedlivý a moudrý.

---

⁴⁴ Daňhelka, 1988, s. 515.

⁴⁵ V edici, kterou jsem použila při studiu Dalimilovy kroniky, se uvádí *rytieř Tamýk*.

⁴⁶ Daňhelka, 1988, s. 541.

Po prostudování *Zbraslavské kroniky* soudím, že Jan Jindřich Marek se daleko více inspiroval touto kronikou, než *Kronikou t. ř. Dalimila*. Petr Žitavský podává o roce 1310 daleko podrobnější zprávy.⁴⁷

Jedna z prvních informací, která se shoduje s *Kronikou t. ř. Dalimila*, je zavraždění Albrechta jeho synovcem Janem. Jak jsem již dříve uvedla v kapitole *Informace čerpané z Kroniky t. ř. Dalimila*, dle mého názoru je zde jakási souvislost mezi šlechticem Janem a postavou Ješka z Markova *Mastičkáře*.⁴⁸

Postoj k události z roku 1309 týkající se zajetí a uvěznění českých pánů přebírá autor novely od Petra Žitavského.⁴⁹ Za záporné postavy je volen měšťanský rod Ruthardovců z Kutné Hory. Měšťané přepadli v klášteře v Sedlci spící šlechtice – Jindřicha z Lipé, Jana z Vartemberka a Jana z Klingenbergu, a odvěkli je na hrad Lidice.⁵⁰ V Praze pak byli zajati královský kancléř Petr, Rajmund z Lichtemburka a Heinman, syn Heinmana z Dubé. Všechny pány po čase propustili.

Ve *Zbraslavské kronice* se dále popisuje úpadek Českého království za vlády Jindřicha Korutanského. Princezna Eliška Přemyslovna začala uvažovat, jak by se situace dala změnit. Důraz je zde kladen na nesobeckost mladé šlechtičny, na její přejícnost vůči vládnoucí sestře Anně a jejímu manželovi Jindřichovi Korutanskému, zbožnost a skromnost. Všechny tyto vlastnosti předal Jan Jindřich i své Elišce. Při debatách mezi českými pány týkajících se vhodného manžela pro princeznu, byla řečena jména jako rakouský vévoda Fridrich, míšeňský markrabě Fridrich, či jakýsi polský vévoda.⁵¹

Scéna popisující opata Konráda vypravujícího Elišce o svém slyšení u císaře Jindřicha v Heilbronně, tak jak ji vylíčil Jan Jindřich Marek ve svém *Mastičkáři*, plně čerpá informace od Petra Žitavského. Ve *Zbraslavské kronice* je citována Jindřichova odpověď na opatovu žádost:

---

⁴⁷ *Zbraslavská kronika*. Praha: Svoboda, 1976.

⁴⁸ Viz kapitola *Mastičkář – Povídka z časů Jindřicha Korutanského*.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Zilynskij ve své práci uvádí, že Markovi nebyla cizí slovanská témata, i když v jeho pracích takových ohlasů mnoho není. V *Mastičkáři* se nachází stručná, ale sympatizující zmínka o Polácích. (Zilynskij, 2003, s. 22–24.) *Potěšení z vítězství nad Korutany dobytého, posilnění v nadějích a úmyslech svých, starali se Čechové v starožitné Praze na sněmě shromáždění, koho by kněžně Eližbětě, miláčku národa, za manžela zvoliti měli. Jedni hlasovali pro Bedřicha vévodu rakouského, přjímím Krásného, a jiní chtěli mít markraběte míšeňského, Bedřicha „s nakousnutým lícem“, opět jiní, Němcům nepřejíce, usilovali osiřalé kněžně v Polsku, u národa pobratřeného, ženicha vyhledati.* (Marek, 1845, 2. sv., s. 78.)

„*Ono království,“ děl, „o jehož stavu nám, otče, vykládáte, je takové, že nám říkají ti, kdož rozumějí právům králů a nařízením zákonů: ‚Smrtí přirozených králů spadlo toto království prostě na svatou říši, pročez právem záleží císařské opatrnosti na tom, aby pečlivě uvažovala o tom, co přináší mír onomu království.‘ Ale jistě bychom přemýšleli mnohem víc o myšlenkách na mír, a ne na utrpení, kdyby se nebyli šlechtici a měšťané zarputile přidrželi na velkou škodu říše Jindřicha, syna Menharta, někdy vévody korutanského, a kdyby se ho dosud nepřestávali přidržovati, někteří pro zisk, pročez plným právem postihla nevole Boží, tíseň a ničivé trápení ono království, které si nerozvážně proti zákonu usiluje dosaditi krále a podržeti si ho. Neboť jsme nadmíru dokonale zpraveni o tom, že většina pánů a měšťanů po straně zvolila řečeného Jindřicha z Korutan ne z horlivosti o veřejné dobro, nýbrž spíše z naděje na hanebný zisk a pro nesvornost, ne že by chtěli, aby on vládl, nýbrž aby sami mohli více hřešiti.* (Zbraslavská kronika, 1976, s. 171.) Citovaný názor císaře na České království Marek v *Mastičkáři* neuvádí.

Výše zmíněné události se staly ještě před rokem 1310, ve kterém se odehrává děj *Mastičkáře* Jana Jindřicha Marka. Jan z Hvězdy je uvádí jako informace lépe uvádějící čtenáře do historického kontextu.

Když Jan Jindřich popisuje scénu, kdy Jindřich Korutanský oznámil své švagrové, že ji provdá, a kdy princezna požila v číši jed, opět vychází ze *Zbraslavské kroniky*. Ples, rozhovor královské rodiny a jméno rytíře z Bergova si však autor novely vyfabuloval. Rozpor se *Zbraslavskou kronikou* nastává ve způsobu otravy. Petr Žitavský uvádí, že Eliška přijala jed v jídle, Marek píše o nápoji. Na úprku princezny do Nymburka se oba autoři opět shodují.

V kapitole *Jak Korutanci útočili na věž na konci mostu v Praze blíže Blahoslavené Panny a Jindřich z Lipé a Jan z Vartembergu s Čechy dobyli vítězství nad Korutanci před Pražským hradem a jak někteří měšťané utekli z Prahy* (Zbraslavská kronika, 1976, s. 176.) je popisováno opevňování mostecké věže Jindřichem z Lipé a křižovnického špitálu měšťanem Volframem, o čemž se Marek také v *Mastičkáři* zmiňuje. Tou dobou přitáhlo jádro vojska vévody korutanského z Korutan na pomoc tomuto knížeti korutanskému, aby ho učinilo mocným králem nad Čechy. Velitelem a vůdcem onoho vojska byl Jindřich z *Haufenštejna*.⁵² (Zbraslavská kronika, 1976, s. 177.) Při líčení boje o mosteckou věž, dochází opět k rozporu mezi informacemi uvedenými ve *Zbraslavské kronice* a v *Mastičkáři*. V novele je uvedeno, že při této bitvě přes most přijela Jindřichovi z Lipé

---

⁵² Jindřich z Aufensteina.

pomoc. Petr Žitavský však píše: *Doráželi Korutanci přeukrutně; viděl jsem také vystupovati do výše ohně, jimi níže pod věží založeného, kolem věže silný plamen a dým. Ale srdnatost těch, kteří byli ve věži, nedala se nijak zastrašiti, pražský most měl tehdy po několik dní svátek, ale s nářkem proto, že se nikdo neodvážil nebo nemohl po něm kráčet. Neboť Wolfram, pražský měšťan, kterého nazpět uvedl Jindřich z Lipé⁵³ a který obsadil špitál, bránil, aby nikdo z Většího Města nepřinesl nějakou pomoc těm, kteří byli ve věži.* (Zbraslavská kronika, 1976, s. 178.)

Důvod, proč čeští páni zvolili za vhodného manžela pro Elišku právě Jana, syna císaře, a ne císařova bratra Valrama, byl prostý. *Tento mladík se snadno naučí mravům naší země, bude vyrůstat s našimi syny, a proto je bude více milovat a sám si získá, jako by byl narozen v království, větší lásku u všech obyvatel.* (Zbraslavská kronika, 1976, s. 180.) O tom se však Marek nezmiňuje. V *Mastičkáři* je ale zachyceno poselstvo, které se vydalo 1. července roku 1310⁵⁴ za císařem Jindřichem, aby vyjednalo sňatek jeho syna s českou princeznou. Marek jmenovitě vypisuje urozené vyslance.⁵⁵

Jak již bylo dříve zmíněno, císař Jindřich chtěl nejprve dát českému království za krále svého bratra Valrama. Díky přesvědčování opata Zbraslavského kláštera však požadavkům českých pánů vyhověl a souhlasil se sňatkem svého čtrnáctiletého syna s osmnáctiletou Eliškou. Jan z Hvězdy se při své práci opět věrně držel předlohy.

Petr Žitavský objasňuje čtenáři *Mastičkáře* důvod, proč když Eliška odjížděla z Prahy, jí žádný z jejích nepřátel nebránil. *Neboť dopustil Bůh, že závistníci nepoznávali budoucí slávy této dívky, ani nepředvídali poslední věci, nýbrž spíše zaslepeni zlobou vzájemně říkali: „Tato dívka, kterou jsme zamýšleli vyhostit z království, už oklamána hloupým přemlouváním, sama se nyní vyhošťuje z tohoto království a odchází, aby se nikterak nevrátila. Římský král ji nijak nedá, až k němu přijde, za manželku bratrovi nebo synovi, nýbrž některému neurozenému muži.* (Zbraslavská kronika, 1976, s. 187.) Marek tuto informaci zpracovává formou klevet mezi Pražany:

---

⁵³ *A tak sebravší silné vojsko, přitáhli s pomocí přátel Jindřich z Lipé a Jan z Vartemberka před Prahu a s podporou četných pražských měšťanů jim nakloněných vyhnali z Prahy ony měšťany, kteří byli vinni jejich zajetím (...) a nazpět uvedli do Pražského města měšťana Wolframa, který byl ve vyhnanství, a některé jiné měšťany.* (Zbraslavská kronika, 1976, s. 177.)

⁵⁴ Ve *Zbraslavské kronice* se uvádí: *A těchto dvanáct mužů se svou družinou vyšlo v oktáv Jana Křtitele ...* (Zbraslavská kronika, 1976, s. 181.) V poznámkovém aparátu, jímž je vydání *Zbraslavské kroniky* opatřeno, stojí, že se dle tohoto popisu jedná právě o 1. červenec 1310.

⁵⁵ Viz kapitola *Mastičkář – Povídka z časů Jindřicha Korutanského*. Marek jmenuje tři opaty a tři šlechtice, dále jen zmiňuje, že v poselstvu bylo šest měšťanů. Ve *Zbraslavské kronice* jsou i ti vyjmenováni – Konrád Kornpuhel, Ota Vigolais, Ebruš, syna Poplinův, Eberlin od Kamene, Tillmann Luciin a Konrád.

„A ty bláhowá,“ káral ji manžel, rodem Welflowic; „ty bláhowá snad tomu věříš, že se Eližběta skutečně dostane za syna krále římského? Ty tomu věříš?“

„A proč bych newěřila?“ odsekla buclatá měšťka ostrým jazyčkem, pot hojný s čela sobě utírajíc. „Proč bych as neměla tomu věřiti? – Není mu snad kněžna naše rowna? Je snad proň špatná – či co? Kdyby ani nebyla dědičkou Přemyslowců, již pro tu její sličnost těla i duše zasluhowala by býti králownou! Wmysli si, muži, na tuto krásnou, wznešenou hlawu zlatou korunku, posázenou perlami, a od ní bílý krajkový záwoj až na paty – a budeš míti nejkrásnější obraz králowny!“

„Ha, ha, ha!“ zasmál se muž, zarytý Welflowic. „Nadarmo nepraví přísloví: Dlouhé wlasý, krátký rozum! Můžeš-li pak se domnívati, žeby král náš lhostejně na tuto výprawu se díval, kdyby jen zdaleka věřil, žeby možná bylo, aby se pošetilé sny některých třeštěnců vyplnily?“ (Marek, 1845, sv. 2., s. 101–102.)

Jan z Hvězdy neopomněl zapracovat do své novely i malou zmínku o shánění princeznina věna u Pražanů. Marek situaci lehce zidealizoval, když vše popsal jako dary pro osiřelou dceru krále swého. (Marek, 1845, sv. 2., s. 100.) Petr Žitavský však píše: *A tak když se vrátili do Prahy poslové dříve jmenovaní, obstarali dívce slavnostní výbavu, patřící k ženské ozdobě a k svatební slavnosti dívčině, tu onde u rozličných kupců a měšťanů pražských, spolehlivých věřitelů, v ceně přes tisíc hřiven jako půjčku.* (Zbraslavská kronika, 1976, s. 187.)

Záležitosti týkající se svatby Elišky Přemyslovny a Jana Lucemburského Jan Jindřich Marek popisuje jen stroze. Věnuje se však kapitolám *Zbraslavské kroniky*, které pojednávají o situaci v Praze za nepřítomnosti české kněžny a její četné družiny.

Když Jindřich Korutanský viděl, že ztratí český trůn, pozval do Čech na pomoc Fridricha z Míšně, který hned po vstupu do království začal s drancováním. Společně pak obklíčili Prahu. Petr Žitavský opět uvádí, že se měšťan Volfram podle něj nezachoval, jak by měl: *Byli tehdy také v městě četní, kteří králi Janovi, jenž měl tehdy přijíti, ústy blahořečili a v srdci zlořečili, kteří však nestáli docela věrně ani při Korutanci, ani při králi Janovi.* (Zbraslavská kronika, 1976, s. 210.) V této informaci se Marek s Petrem Žitavským shoduje. Jan Jindřich v osmnácté kapitole líčí rozhovor Olbrama se Severínem, kdy mastičkář obránci města vyčítá jeho netečnost vůči situaci ve městě. Olbram se brání: *Já zde vystavěl pewnost' u prostřed města rodinného proti nepříteli kterémukoli, a té bych se měl pro příčinu ledajakou zhostiti? – Což aby ten, jenžto se dnes neb zítra Prahy zmocní, stal se hubitelem ještě horší nežli jest Jindřich Korutanský? Kdo mu položí hráz? Kdo zastawí kroky jeho? – Já!* (Marek, 1845, sv. 2., s. 113.)

Jan z Hvězdy přejímá ze *Zbraslavské kroniky* ještě jednu informaci o Volframovi. Pražský měšťan obývající špitál *poslal římskému králi svého syna Meinlina jako rukojmí, a přece ho hlas lidu obviňoval, že stojí při Korutancovi a Fridrichovi, markraběti míšeňském.* (Zbraslavská kronika, 1976, s. 212.)

Ve sto padesáté třetí kapitole *Zbraslavské kroniky* se popisuje vjezd Jana Lucemburského do Čech a jeho dobytí Prahy. Mladý král k hlavnímu městu království přitáhl se svým vojskem na začátku zimy. Marek scénu popisuje slovy: *Ale horliwosť, s kterou bylo wojsko jeho ze Špýru wyjelo, počínala walně ochabovati, ba někteří dokonce s nepořízenou chtěli se wrátiti domů; neboť nastawala zima krutá, a i potrawy bylo na mále; lidé mřeli, dobytek padal. Powstaloť ve wojště jitření nebezpečné, sami wůdcové reptali; toliko arcibiskup mohučský slawně se wyjádřil, že neodstoupí ode zdí pražských, byť i místo sněhu kopí a střely s nebe padaly.* (Marek, 1845, sv. 2., s. 122.)

Zajímavou postavou je kněz Bernger. Kaplan královny Elišky je historickou osobou, o níž je zmínka ve *Zbraslavské kronice*. Petr Žitavský popisuje jeho zásluhy, díky nimž král Jan vyhrál nad Jindřichem Korutanským. Vše se událo přesně tak, jak líčí Marek v *Mastičkáři*. Bernger se domluvil se strážemi hlídajícími bránu a mohl kdykoli vycházet z města. Vymyslel si záminku, že má jednání s mohučským arcibiskupem o jakýsi kostel. Poté s Janovým vojskem domluvil znamení: *Kdykoli se zítra zazvoní na větší zvon u blahoslavené Marie v Týně, hned se zdvihněte z tábora a spěšně se přiblížte k městu, neboť vydá zítra Hospodin toto město do vašich rukou; jestliže pak zazní podruhé a potřetí zvuk zvonu, nikterak neotálejte, nýbrž běžte a město obsaďte.* (Zbraslavská kronika, 1976, s. 223.) Marek svou verzi přikrášlil o statečného Rolanda a tajuplné zvonění: *O půlnoci dne třetího prosince 1310, kdy wše již ukonejšeno w spaní trudokojné, bylo widět dwa temné stíny plížiti se k tejské věži a brzy na to zahučely tři rány na welký zwon temnotou noční. (...) Po třech hodinách opětowalo se ono tajemné zwonění na zwon tejský. Wojínové korutanští, ze sna wylekaní, měli jakés podivné tušení; ale w ležení lucemburském bylo ticho jako w hrobě a strážní přesvědčiwše se, že to nic neznamená, pustili zbraň z rukou a znovu oddali se spaní. Již zwěstoval na obloze bílý pruh příští jitra, když zwon tejský potřetí slawně zahučel. (...) Dlouhou třídou pak walili měšťané Eližbětě náchylní w jednotliwých tlupách k bráně sw. Františka. Mezi nimi byli ramenatí řezníci, kteříšto odehnawše stráže s hradeb, širokými sekerami swými bránu dubowou we mžik wysekali.* (Marek, 1845, sv. 2., s. 124.) Cesta Jana Lucemburského k českému trůnu byla volná.

Při vjezdu do Prahy hlásalo vojsko mír a lidé vycházeli beze strachu do ulic. Petr Žitavský událost popisuje s určitým patosem.

Zbraslavská kronika uvádí, že císařův syn jednal s Jindřichem Korutanským pět dní. Bývalý český vládce ale nakonec o půlnoci devátého prosince roku 1310 uprchl se svým dvorem vzav s sebou jako rukojmí Jindřicha od Kamene a několik měšťanských synů. *Ale ty všechny vysvobodil mocí Vilém, řečený Zajíc, z jeho rukou, když utíkal, a přivedl je nazpět do Prahy.* (*Zbraslavská kronika*, 1976, s. 226.)

Jan Jindřich Marek vystavěl příběh své novely na historickém základu. Jak bylo výše zmíněno, nabízely se mu bohaté prameny, ze kterých čerpal. Některé informace přejímal téměř doslova z kronik, jiné si přikrášlil a mnoho si jich vymyslel.

Samozřejmě, že jsou postavy hlavního hrdiny Severína a jeho sluhy Rubína fiktivní,⁵⁶ stejně jako příběh nešťastné Lidky a její rodiny. Se jmény Vilím a Toman z Bergova jsem se v kronikách také nesetkala.⁵⁷

U několika osob dochází pouze k pozměnění jména, ale stále se jedná o historicky podložené postavy. Například v *Kronice t. ř. Dalimila* a ve *Zbraslavské kronice* je měšťan obývajícím křižovnický špitál zván Volframem. Marek stejnou postavu nazývá Olbramem. Jan ze Stráže je jméno, které je použito v Markově *Mastičkáři* i v *Kronice t. ř. Dalimila*, *Zbraslavská kronika* se o muži takového jména nezmiňuje a píše o šlechtici Janovi z Vartemburka.⁵⁸

O plese, který pořádal Jindřich Korutanský, o průběhu uzdravování princezny Elišky, o zranění Vítka z Landštýna a o jeho lásce k Viole, dceři Jindřicha z Lipé, se kroniky nezmiňují. Historicky podložená je ale bitva o mosteckou věž. Problematika korutanského hraběte Jindřicha z Aufensteina⁵⁹ je také jasná. T. ř. Dalimil i Petr Žitavský se shodují na jeho zajetí českými pány.

Historickými událostmi byla návštěva zbraslavského opata Konráda u císařského dvora, rozmluvy české šlechty o možném nástupci i vyslání poselstva k Jindřichovi VII. Informace čerpal Marek ze *Zbraslavské kroniky*.

Co se týče postavy Peregrina Puše, Petr Žitavský se o něm sice zmiňuje, ale v souvislosti se zajetím a uvězněním Jindřicha z Lipé a dalších českých pánů. Scéna z Markova *Mastičkáře*, kdy Křovák vládne chudině, která pak pomůže dobýt Prahu z rukou nepřátel, je pravděpodobně historicky nepodložená.

Když pomineme pasáže týkající se fiktivních postav, pak informace o odjezdu Elišky Přemyslovny na svatbu do Špýru, pozvání míšeňského markraběte Bedřicha Jindřichem Korutanským, dobývání Prahy Janem Lucemburským jsou zcela převzaty

---

⁵⁶ Mohli bychom předpokládat, že se v historii objevily postavy mastičkáře Severína a pomocníka Rubína. Pro tento předpoklad však chybí patřičné prameny.

⁵⁷ U takových informací, jako jsou jména vedlejších postav, si nemůžeme být jisti, zda nemají historický podklad. Jan Jindřich Marek mohl čerpat i z jiných pramenů, o kterých nevíme.

⁵⁸ Jan ze Stráže a Jan z Vartemburka je tatáž osoba.

⁵⁹ T. ř. Dalimil ho nazývá Ajnštejněrem, Petr Žitavský Jindřichem z Haufenštejna a Marek Aufenšteinem.

od Petra Žitavského. Jan Jindřich Marek také použil reálná data zaznamenaná ve *Zbraslavské kronice*.

Závěr povídky líčí mimo jiné i smrt starého kněze Berengara. Jak již bylo dříve zmíněno, kaplan pomohl Janu Lucemburskému a jeho vojsku obsadit město. Tato informace se zakládá na pravdě zaznamenané Petrem Žitavským ve *Zbraslavské kronice*. O Berengarově smrti se však již nepíše. Marek ji popsal jako skon šťastného muže, který viděl vše, co si přál. Autorovou inspirací mohla být biblická postava Simeona.⁶⁰

V posledních odstavcích Marek řeší osudy hrdinů. Když opět pomíneme líčení o Severínovi, Rubínovi, Ješkovi atd., které jsou jasnou fikcí, pojednává se o jednání mezi Janem Lucemburským a Jindřichem Korutanským. Tyto domluvy, poté útěk bývalého českého krále, únos měšťanských synů i chrabrost Viléma Zajíce z Valdeka jsou v Markově *Mastičkáři* vyličený přesně podle *Zbraslavské kroniky*.

---

⁶⁰ Může se jednat o náhodu, ale musíme předpokládat, že u kněze mohlo docházet k zajímavým asociacím. V jeho díle bychom měli očekávat určité „ozvěny“ náboženských textů.

²⁵ *Jeruzalémě žil muž jménem Simeon; byl to člověk spravedlivý a zbožný, očekával potěšení Izraele a Duch svatý byl s ním.*

²⁶ *Jemu bylo Duchem svatým předpověděno, že neužije smrti, dokud nespasí Hospodinova Mesiáše.*

²⁷ *A tehdy veden Duchem přišel do chrámu. Když pak rodiče přinášeli Ježíše, aby splnili, co o dítěti předpísal Zákon,*

²⁸ *vzal ho Simeon do náručí a takto chválil Boha:*

²⁹ *„Nyní propouštíš v pokoji svého služebníka, Pane, podle svého slova,*

³⁰ *neboť mé oči viděly tvé spasení,*

³¹ *kteří jsi připravil přede všemi národy. (Lukáš 2, 25–31, Ekumenický překlad.)*

STAROČESKÁ SATIRA

Staročeská satira *Mastičkář* je považována za jedno z nejstarších a nejvýznamnějších dramatických děl českého středověku. Je dochována ve dvou zlomcích, a to v Muzejním a Drkolenském.

MUZEJNÍ ZLOMEK

Muzejní rukopis vznikl asi v první polovině 14. století, byl vydán v roce 1823 Václavem Hankou a nyní je uchováván v Národním muzeu v Praze.

Fragment velikonoční hry s tématem tří Marií, které jdou kupovat drahocenné masti, jimiž by pomazaly mrtvé tělo Ježíše Krista, pojednává ve 431 verších o postavě středověkého mastičkáře. Na začátku líčení vystupuje Rubín z Benátek, kterého do svých služeb najímá Severín – zmíněný mastičkář. Rubínova postava vyniká výřečností, která je patrná při dlouhých monolozích, jimiž Severínův sluha vychvaluje mistrovy masti.

Ke stánku s mastmi přichází tři Marie a zpívající latinsky žádají mastičkáře o balzamovací masti. Pro sebe nechtějí nic, jen truchlí nad ztrátou milovaného Pána.

Na scénu pak vstupuje Žid Abrahám se svým mrtvým synem Izákem. Následuje zázračné oživení, jež má být parodií na Kristovo zmrtnýchvstání.⁶¹ Izákovi je namazána mast, v našem případě jde o kvasnice, nikoli na hlavu, s čímž se setkáváme častěji, ale na zadnici:

Izák (vstávaje):   *Avech, auvech, avech, ach!*
                                 Kak to, mistře, dosti spach,
                                 avšak jako z mirtvých vstach,
                                 k tomu sě bezmál neostrach.
                                 Děkujiu tobě, mistře, z toho,
                                 ež mi učinil cti přieliš mnoho.
                                 Jiní mistři po svém právu,
                                 maží svými mastmi hlavu

---

⁶¹ Viz kapitola *Názory Eduarda Petru na středověkého Mastičkáře*.

*ale tys mi, mistře, dobře zhodil,
ež mi všichnu řiť mastiú oblil. – Silete!*⁶²

Mastičkář svou pozornost opět věnuje Mariím a nabízí jim masti *pro velký smutek* za nižší cenu než *jiným ljudem*. (Černý, 1955, s. 14.) To se ovšem nelíbí přicházející Severínově ženě, která mu začne lát. Dojde k hádce a mastičkář jí dokonce vyhrožuje bitím.

V poslední části Muzejního zlomku dochází k rozepři mezi Pustrpalkem a Rubínem, při níž se prou, kdo z nich pochází z lepšího rodu, kdo je urozenější. Z textu vyplývá, že Rubín díky své výřečnosti ve sporu vítězí. V rámci středověké literatury se nejedná o jediný doklad dialogického sporu o přednost stavu. Připomeňme si satiru nesoucí název *Podkoní a žák* z konce 14. století.

POSTAVY SEVERÍNA, RUBÍNA A PUSTRPALKA

Eduard Petřů v knize *Zrcadlo skutečnosti*⁶³ uvádí: *Všechny ostatní*⁶⁴ *postavy jsou charakterizovány svými jmény, svým jazykem a svým chováním tak, že není pochybnosti o jejich parodujícím pojetí, o němž byl takto přesvědčen i středověký divák.* (Petřů, 2002, s. 79.) Severín se má podle Eduarda Petřů jmenovat buď podle papeže ze sedmého století, nebo podle světce ze století šestého,⁶⁵ díky svému jednání ale postava působí jako podvodník.

V publikaci *Vzdálené hlasy*⁶⁶ se Eduard Petřů vyjadřuje i k etymologii jména Rubín.⁶⁷ Podle něj *ale nejde o etymologicky zdůvodněnou posměšnou přezdívku, ale*

---

⁶² ČERNÝ, Václav. *Staročeský Mastičkář*. Praha: ČSAV, 1955, s. 13.

⁶³ PETŘŮ, Eduard. *Zrcadlo skutečnosti*. Praha: ISV, 2002.

⁶⁴ Vyjma třech Marií, o kterých se vyjádřil jako o *jediných postavách, které si uchovávají svou důstojnost*. (Petřů, 2002, s. 79.)

⁶⁵ V publikaci VIKTORA, Viktor. *K pramenům národní literatury*. Plzeň: Fraus, 2003, s. 52. se uvádí, že jméno Severín je odvozeno od latinského slova *severus* – přísný svědomitý, vážný. O etymologii jména Rubín Viktor Viktora píše: *V Bibli je Ruben prvorozeným synem Jakobovým, po němž byl pojmenován jeden z kmenů tvořících izraelský národ. Ruben zachránil svého nevlastního bratra Josefa před zavražděním, které připravovali ostatní bratři, ale také navázal vztah s jednou z otcových žen. Ruben byl v apokryfu O Jidášovi Jidášovým otcem. Samozřejmě se nabízí odkaz k jednomu z nejdražších drahokamů – rubínu, o němž se věřilo, že chránil věřící před úklady ďábla, před morem, jeho dotek měl stavět krvácení.* (Viktora, 2003, s. 52.) V. Viktora zmiňuje také starší názor R. O. Jakobsona, který upozornil na zvukovou podobu jména Rubín s oslovením Krista (*Raboni*). (Viktora, 2003, s. 53.)

⁶⁶ PETŘŮ, Eduard. *Vzdálené hlasy: Studie o starší české literatuře*. Olomouc: VOTOBIA, 1996.

o vytvoření kontrastu mezi vznešeností (drahokam) a nízkostí (drzý a nicotný sluha). (Petrů, 1996, s. 41.)

Jméno Pustrpalk vysvětluje Eduard Petrů jako složeninu německých slov *Pustel* (zanícený púchýřek) a *Balg* (nevychované dítě). Postava má znázorňovat výrostka. Protože tato postava tak opravdu vystupuje, její role tedy v kontrastu se jménem není. *Jak Rubín, tak Severin se však alespoň vnějškově snaží vzbudit zdání vznešenosti, předstírají, že jejich postavení je vyšší nežli ve skutečnosti.* (Petrů, 2002, s. 81.)

Eduard Petrů si všímá i sociálního postavení postav. Mastickáře chápe jako vzdělaného měšťana, který zná cizí jazyky a dokáže se chovat na úrovni (viz scéna se třemi Mariemi), na konci je však díky jeho pomocníkům odhalena jeho přetvářka. Rubína považuje za vaganta⁶⁸, který svým vzděláním Severína převyšuje. Pustrpalk stojí společensky nejnižší. V Drkolenském rukopisu můžeme najít pasáž, kde se oba mastickářovi pomocníci přou o zdánlivou vznešenost jejich původu, to nám připomene spory o přednost stavu, které byly ve studentském středověkém prostředí dobře známy (z jejich modelu těží v české literatuře například Podkoní a žák. (Petrů, 2002, s. 82.)⁶⁹

NÁZORY EDUARDA PETRŮ NA STŘEDOVĚKÉHO MASTIČKÁŘE

Eduard Petrů se ve své knize *Vzdálené hlasy* zmiňuje o středověkém *Mastickáři* v kapitole *O intencionálním⁷⁰ a bezděčném humoru ve starší literatuře*. Jazykovou a situační komiku zde dokládá na úryvku:

<i>Mastickář:</i>	<i>„Rubíne, vo pistu?</i>
<i>Rubín:</i>	<i>Sed', mistře, dirži za řit tistu.</i>
<i>Mastickář:</i>	<i>Rubíne, vo pistu kvest?</i>
<i>Rubín:</i>	<i>Sed', mistře, chlupatú tistu za pezd.“⁷¹</i>

---

⁶⁷ Další názor na problematiku interpretace postavy Rubína viz kapitola *Nový pohled na problematiku interpretace*.

⁶⁸ Tento názor zdůvodňuje makarónskými verši, které Rubín pronáší.

⁶⁹ Viz kapitola *Muzejní zlomek*.

⁷⁰ intence, -e ž, kniž. *záměr, úmysl*: jednat v jeho i-ích. (in: Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, 2010, s. 114.)

⁷¹ Petrů, 1996, s. 33.

Vo pistu zde chápeme jako zkomoleninu německého výrazu *Wo bist du?* (Kde jsi?), stejně jako *vo pistu kvest – Wo bist du gewesen?* (Kde jsi byl?). *Pezd* byl výraz pro zadnici a *tista* pro fenu nebo také běhnu, nevěstku.

V knize *Zrcadlo skutečnosti* Eduard Petřů píše, že ve 14. století nebyla postava mastičkáře v liturgických dramatech neobvyklá. Pronikání světských motivů, které se objevovaly zejména v místech, kde se hra nemohla opřít o evangelium, bylo podle něj zapříčiněno pronikáním národního jazyka do latinských her. Tyto světské části se nazývaly interludia – mezihry, a byly koncipovány jako frašky. Interludium s motivem prodáváče mastí nazýváme obecně *Mastičkář*. Podobné verze se nacházely i na území Francie či Rakouska. Eduard Petřů se domnívá, že nám neznámý autor staročeské podoby této satiry dílo nepřeložil, ale pravděpodobně znal i zmíněné cizí verze a inspiroval se jimi při tvorbě svého díla.

V *Zrcadle skutečnosti* se uvádí: *V edici Josefa Hrabáka⁷² je zformulována hypotéza, která zařazuje autora alespoň sociálně: Patrně to byl některý univerzitní student, podle soudobé terminologie žák. Žáci bývali přibírání k provozování středověkých her a vkládali do nich světské vložky, plné bujného humoru. Vyrůstli často z lidu, stýkali se s lidem, rozuměli mu, mysleli na něj při svých komických extempore⁷³ a svými ústy pronášeli to, co lid cítil, i když to sám nedovedl vyjádřit. Právě díky nim mohl do her proniknout lidový živel.* (Petřů, 2002, s. 78.) Eduard Petřů uvádí, že po jazykové stránce je *Mastičkář* bohatý na makarónské verše, lze soudit, že autor satiry byl znalý češtiny, latiny, němčiny a do jisté míry i hebrejštiny – jednalo se tedy o vzdělaného člověka. Pokládá ale otázku, zda autor *Mastičkáře* opravdu usiloval o vyjádření pocitů obyvatelstva, nebo zda-li právě obyvatelstvo zamýšlel parodovat.

V *Zrcadle skutečnosti* se autor v souvislosti s obyvateli měst zmiňuje o názoru Jacqua Le Goffa, jenž viděl v lidech žijících ve městech *novou mentalitu, která souvisela „s rozvojem vlastnictví a smyslu pro vlastnictví“ a kterou podporoval „vznik městského patriotismu“*. Na druhé straně ovšem upozorňuje i na názor Ruperta z Kláštera sv. Huberta, který po požáru městečka Deutz roku 1128 píše o tom, že zakladatelem prvního města byl biblický bratrovrah Kain a že obyvatelé měst jdou v jeho stopách (*pozoruhodné je, že se týž názor objevuje v naší literatuře 15. století v díle Petra Chelčického*). (...) Pokud bychom pak hledali místo, kde se setkávali obyvatelé města

---

⁷² Staročeské drama. Vyd. Jos. Hrabák. Praha 1950, s. 8. (Poznámka přejata z Petřů, 2002, s. 158.)

⁷³ Extempore neskł. s. zcela nečekaný, nepřipravený projev: herecké e. vsuvka do textu hry. (in: Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: 2010, s. 80.)

a které vlastně představovalo jakýsi vzorek městské populace, bylo to tržiště v době, kdy se konal trh a kdy se scházeli obchodníci i kupující z celého města. (Petrů, 2002, s. 79.)

Eduard Petrů ve své analýze uvádí zajímavé postřehy. Například když na scénu přichází tři Marie, které parodovány nejsou, mění se jednání i styl vyjadřování komických postav. Uvádí zde i podle něj zamýšlené kontrasty ve volbě jmen postav a jejich rolí.⁷⁴

Další zajímavostí, kterou Eduard Petrů ve své knize uvádí, je interpretace postav Židů Abrahama a Izáka. Píše, že podle Romana Jakobsona jde o parodii na zmrtvýchvstání Krista. Petrů však tvrdí, že tato domněnka je nedostatečně podložená a že ve středověku se parodovalo duchovenstvo, liturgické obřady, ceremonie, zbožnost atd., ne však články víry. Proto je málo pravděpodobné, že by šlo o parodii Krista. Podle něj se jedná o jakousi *reminiscenci na obětování Izáka*.⁷⁵ (Petrů: 2002, str. 82.) Parodie je směřována na mastičkáře, protože předstírá nejen vyléčení, ale staví se do pozice Boha, když vrací otci syna.

Židé zde nevystupují náhodou, patří do sociální struktury města, kterou chtěl autor *Mastičkáře* zachytit.

Hra tedy představuje město a měšťany tak, že nepopírá jejich společenství obecně, ale paroduje pokrytectví, falešnou povýšenost a mentalitu měšťanů, kteří řadí v hierarchii hodnot na první místo vlastnění. (...) Tato hypotéza umožňuje vyložit Mastičkáře jako celek, v němž není nic nahodilého a který naopak představuje promyšlený systém, jehož jednotlivé složky slouží základnímu cíli parodie. (Petrů, 2002, s. 84.)

NOVÝ POHLED NA PROBLEMATIKU INTERPRETACE STAROČESKÉHO MASTIČKÁŘE

Zcela nový pohled na problematiku interpretace *Mastičkáře* nám otevřel Jiří Novotný, který ve svém článku *Benátky staročeského Mastičkáře*⁷⁶ poukazuje na fakt, že v minulém století interpretům *unikala důležitá souvislost mezi textem staročeské frašky a informacemi historiografa Beneše Krabice z Weitmile, jehož zprávy lze podpořit biografickými daty Jana Milíče z Kroměříže písemně zachycenými ještě ve 14. století.*

---

⁷⁴ Viz kapitola *Postavy Severína, Rubína a Pustrpalka*.

⁷⁵ *A Bůh řekl: „Vezmi svého jediného syna Izáka, kterého miluješ, odejdi do země Mórija a tam ho obětuj jako oběť zápalnou na jedné hoře, o níž ti povím!“ (Genesis 22, 2.)*

⁷⁶ Informace jsem čerpala z dosud nepublikované stati s laskavým svolením autora (NOVOTNÝ, Jiří: *Benátky staročeského Mastičkáře*. V tisku.), která by měla být publikována až těsně po finalizaci diplomové práce v *Českém jazyce a literatuře*.

*Jedná se o problematiku mylné lokace Rubínova původu do italských Benátek. Zmiňuje kontrastní kompozici, o které uvažuje Eduard Petru⁷⁷ – Rubín (drahokam) versus drzý pomocník. Tento kontrast Jiří Novotný považuje za kontroverzní a uvádí příklad, že už v roce 1845 v novele *Mastičkář* od Jana Jindřicha Marka je jméno Rubín odvozováno od jeho červeného nosu opilce, který vypadal jako vzácný drahokam - rubín. Dalším možným východiskem pro pojmenování Severínova pomocníka mohl být i německý výraz *die Rübe, das Rübchen* = hovor. expr. j-m R. *schaben* (strouhat někomu mrkvičku, vysmívat se někomu) (...) Pokud bychom připustili tezi vztahující se k němčině, stává se z Rubína posměváček, což by mohlo odpovídat duchu staročeské dramatické frašky.⁷⁸*

Důležitým bodem článku Jiřího Novotného je ale mylně vyložený kontrast mezi vznešeností ciziny (Benátek) a ubohými poměry v prostředí středověkých sluhů. To zdůvodňuje poukázáním na fakt, že i v Čechách existovaly ve čtrnáctém století obce zvané Benátky. Vztahovat ale Rubínův původ k nim se jeví jako další interpretační chyba. Autor zde připomíná *Kroniku Pražského kostela Beneše Krabice z Weitmile*⁷⁹ (počátek sedmdesátých let čtrnáctého století), kde se můžeme dočíst:

Eodem anno et mense dominus imperator ductus consilio quorundam presbiterorum secularium, qui pro illo tempore verbum Dei predicando in civitate Pragensi multa bona faciebant, et de quorum operibus bonis et conversacione laudabili post mortem eorum dicitur, fecit destrui lupanar antiquum in civitate Pragensi, qui locus Venecie dicebatur. Et eiectis inde mulierculis, fecit fieri oratorium in honore beatarum Marie Magdalene, Affre et Marie Egipciace etc.⁸⁰

*Rubín se prohlašuje za syna jedné z nevěstek působících v proslulém starobylém pražském nevěstinci.*⁸¹ Jiří Novotný tuto skutečnost dokládá na poznatku, že Severínův služebník jmenuje mnoho svých tet, od nichž je generačně vzdálen, ale žádného strýce. Když připustíme tento poznatek, nebudeme se již podívat nad vulgární mluvou Rubínovou, která často míří do oblasti sexuality.

---

⁷⁷ Viz kapitola *Postavy Severína, Rubína a Pustrpalka*.

⁷⁸ NOVOTNÝ, Jiří: *Benátky staročeského Mastičkáře*. V tisku.

⁷⁹ Existenci pražského nevěstince zvaného Benátky dokládá autor také na dobových biografiích Jana Milíče z Kroměříže.

⁸⁰ *Fontes rerum Bohemicarum* (ed.). Tom. IV. Praha: 1884, s. 546. Český překlad in: *Kroniky doby Karla IV.* Praha: Svoboda, 1987, s. 246: *V témže roce a měsíci dal pan císař, veden radou některých světských kněží, kteří v té době kázáním slova božího vykonali v pražském městě mnoho dobrého a o jejichž dobrých skutcích a chvályhodném obcování se bude mluvit po jejich smrti, zbořit starý nevěstinec v pražském městě, kterážto místo se nazývalo Benátky. Vyhnal odtamtud nevěstky a dal tam vystavět oratoř k počtě blahoslavených Marie Magdaleny, Afry a Marie Egyptské.* (Poznámka převzata z článku *Benátky staročeského Mastičkáře*)

⁸¹ NOVOTNÝ, Jiří: *Benátky staročeského Mastičkáře*. V tisku.

Podle Jiřího Novotného právě vulgarismy bránily v dřívějších dobách, zejména v devatenáctém století i na počátku století dvacátého, správné interpretaci. Ve stati *Benátky staročeského Mastičkáře* se píše, že Václav Hanka, který poprvé vydal Muzejní zlomek, text značně eufemizoval, Pavel Josef Šafařík zvolil cestu prázdných míst, když vulgarismy vynechával, a dokonce Adolf Patera vysvětloval: *Místo některých výrazů položili jsme tečky*. Nevynechával však jen vulgární výrazy, ale i slova neutrální, bez nichž se význam vulgarismů nedal určit. Bohužel dobové konvence neumožňovaly publikovat správné interpretace.

DRKOLENSKÝ ZLOMEK

Drkolenský zlomek byl objeven roku 1887 Adolfem Paterou v klášterní knihovně v hornorakouském Schläglu.⁸²

Oproti předchozímu zlomku je Drkolenský mnohem kratší. Čítá pouhých 196 veršů a některé verše jsou převzaty z fragmentu muzejního. Děj se omezuje jen na scénu, při níž si Rubín najímá Pustrpalka, na jejich spory a vychvalování mastí. Motiv se Židem a mrtvým synem je pouze naznačen a tři Marie se zde vůbec nevyskytují.

Mastičkář se jako divadelní hra patrně tradičně včleňovala do velikonočních her. Nese prvky intelektuální (latinsko-česká scéna se třemi Mariemi) i komické (groteskní vychvalování mastí, spory o urozenost, výstup mastičkářovy ženy, parodické Kristovo zmrtvýchvstání).

Lexikon české literatury uvádí: *V skladbě se bohatě uplatnilo míšení a prostupování posvátnosti s přízemní profánností, příznačné pro středověký vztah ke světu. V obou verzích se střídají mluvené a zpívané dialogy: v M. muzejním mluví Marie a mastičkář česky, ale zpívají latinsky, mastičkářovi pomocníci Rubín a Pustrpalk zpívají makaronskou česko-latinskou píseň a epizodicky – stejně jako v M. drkolenském, jinak výlučně českém – je s parodickým záměrem užito němčiny.*⁸³ *Podobné (někdy i textově příbuzné) výstupy v středověkých německých velikonočních hrách dosvědčují, že šlo o jev*

---

⁸² Schlägel se česky nazývá Drkolná – odtud název.

⁸³ Např. několikrát se opakující fráze: *Vo pistu?, Vo pistu kvest? – Wo bist du? Wo bist du gewesen?* (Viz kapitola *Názory Eduarda Petru na středověkého Mastičkáře*.)

*společný střeoevropskému divadelnímu vývoji; český M. představuje v této souvislosti svou parodii na vzkríšení nejrozvinutější známou podobu mastičkářského výstupu.*⁸⁴

Původ *Mastičkáře* není dodnes vyřešen. Existují dva názory. První zaujímá postoj, že se jedná o světskou frašku vsunutou do liturgické hry o třech Mariích. Druhý tvrdí, že vznikl jako součást velikonočních her.

Zajímavé polemiky se vedly o tom, zda je dílo původně české, či německé. Řada literárních vědců a jazykovědců se zabývala vztahem českého a německého *Mastičkáře*. Někteří se domnívali, že *Mastičkář* pochází od nás a Němci byl jen vypůjčen (například Václav Bolehmír Nebeský roku 1847 ve svém díle *Mastičkář*).⁸⁵

Vydání pořizené Václavem Hankou roku 1823 bylo vystaveno kritice Aloise Vojtěcha Šembery, který nedůvěřoval všemu, co prošlo Hankovým rukama. Pro něj byl *Mastičkář* stejný podvrh jako Rukopisy.

Roku 1880 byla hra otištěna Janem Gebauerem, který dokázal Šemberovu mýlku. Jazyk *Mastičkáře* se totiž shoduje s jazykem Žaltáře Wittembergského - díla 1. poloviny 14. století.

Jelikož se v rukopise nachází chyby, které nemohl udělat autor, ale opisovatel, docházíme k názoru, že satira není původním dílem, ale jen překladem nebo přepracováním skladby starší. Závěrem odborného článku Václava Černého⁸⁶ bylo tvrzení, že *Mastičkář* český i německý pochází z předlohy, která se nedochovala.

Václav Černý tyto názory shrnuje a poukazuje na fakt, že hra je původně žakéřská a vztah mezi českou a německou verzí je proto neopodstatněný. Motiv mastičkáře totiž patřil do repertoáru žakéřů na našem i německém území. Putovali z místa na místo a předváděli své hry na jarmarcích. Docházelo tak k okukování, půjčování a vyměňování her. Dokladem tohoto názoru je lidová komika vyskytující se v *Mastičkáři*, která byla příznačná právě pro žakéře.

---

⁸⁴ *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce. 3. M-Ř Svazek I. M-O.* 1. vyd. Praha: Academia, 2000, s. 146

⁸⁵ NEBESKÝ, Václav. *Mastičkář*. ČČM r. XXI (1847), sv. 1, str. 325–341.

⁸⁶ ČERNÝ, Václav. *Staročeský Mastičkář*. Praha: ČSAV, 1955, s. 27–76.

MASTIČKÁŘ VERSUS MASTIČKÁŘ

Jak bylo zmíněno na začátku, Jan Jindřich Marek se při tvorbě *Mastičkáře – Povídky z časů Jindřicha Korutanského* inspiroval mimo jiné i zlomkem českého středověkého dramatu *Mastičkář*. Předlohou mu mohl být ale pouze jeden ze dvou dnes známých rukopisů. *Musejní zlomek* Václav Hanka vydal roku 1823, Markův *Mastičkář* vyšel v roce 1845 ale *Drkolenský zlomek* byl nalezen až roku 1887 Adolfem Paterou, tedy víc jak třicet let po Markově smrti. I my tedy vycházíme pouze ze staršího nálezu.

Obě díla, obrozenecká novela i staročeská satira, nemají mnoho společného, přece jen se ale dá něco objevit. V obou pracích vystupuje jako hlavní postava středověký mastičkář – Severín. Marek ho popisuje: *Uwnitř krámce stál za širokým stolem muž, k němuž oči všech přítomných žádostiwě se obracely. Wýmluwností newšedni wychwalował zboží swé, notnými šprýmy wždy jiných a jiných diwáků i kupců přiwołáwaje. Oděw jeho neobyčejný strіžen byl dle kroje cizozemského: sukně dlouhá a řásná, červená co krew, dosahowała mu až po samé kotníky, jsouc nad kyčlema stažena širokým černým pasem, na němž umělou jehlou wyšito dwanáctero znamení nebeských w podobách přepodiwných. Hlavu jeho zastіňowala kukle jasně-zelená a z ní jewila se twář snědá, sluncem opálená, s dwěma malýma, mrštnýma, čipernýma očima, welkým přehnutým nose a zašpičateľou bradou, z nížto černé, sem tam stříbrnými nitkami protkané wousy we wážných wlnách téměř až k samému pasu splýwaly. Okolo hrdla winuly se mu dwa ochocení hadové, pouštějice hrůzu na diwáky a kupce lehkowěrné, o tajemstwí plné moci pána a mistra swého sičením pekelným přeswědčujice.* (Marek, 1845, s. 5–6.) Že se jedná pouze o Markovu představu hlavního hrdiny, dokazuje fakt, že *Musejní zlomek* nás o popis mastičkáře ochuzuje.

Zajímavé je také umístění děje. V satire se nedočteme, ve kterém městě se výjev odehrává, Marek si ho ale zasadil do hlavního města království – Prahy. *Chatra lidu pražského sbíhala se k wýjewu podiwnému. Naproti radnici staroměstské – nádherné budowě s wysokou wěží a několika wízkami mnohem menšími a pawlačemi dřewěnými – bočil se skrowný krámec, z prken a latí lehce a wětrně sbitý a plachtami strakatými owěšený.* (Marek, 1845, s. 5.)

Další postavou vystupující hned v první scéně jak ve středověkém dramatu, tak v Markově *Mastičkáři* je mastičkářův sluha Rubín. *Musejní zlomek* nás opět ochuzuje o popis postavy, Marek na něj však nezapomněl: *W pozadí krámu seděl u welkého*

mosazného hmoždíře na kopečku muž jiný, téměř ještě podivnější. Twář jeho byla brunatná; nos tlustý skvěl se zdaleka jako rubín. Jasnost tato pocházela bezpochyby od nemírného pití prudkých, pálených nápojů, jimižto matnou krev k živějšímu oběhu zpružovával. Na kostrbaté hlavě seděla špičatá čepice, s řehtawou rolničkou; kožená kamizola leskla se všemi barvami, a na obou rukáwech blyštěl se černý maz, vypůsobený ukydáním rozličných mastí, jichž pánu swému z hojného pokladu we skrowných mírkách podával. (Marek, 1845, s. 6.)

Z obou děl je patrné, že Rubín vystupuje jako *laborant i šašek w jedné osobě*. (Marek, 1845, s. 7.) Jan Jindřich se inspiroval chováním mastičkářova sluhy popsáným v *Musejním zlomku* a z velké míry ho předal své postavě. Rubín vybíhá mezi lid a vychvaluje mastičkáře a masti. Některé pasáže týkající se mastí jsou převzaty ze staročeské hry: *Pro každého wěděl mastičkář radu, pro každého měl mast, prášek nebo tinkturu pohotowě. Wojínům poroučel mast silně čpějící, kterážto bywši prý přes moře přinešena až z dálných Benátek, měla tolik síly, že tělo činila pevné, neproniknutelné střelou, oštěpem, mečem, aniž kterou koliwěk jinou zbraní. Ženám frejowným prodával outlé ličidlo, kteréž krásu těla uchowáwajíc a rozmnožujíc, duši za mák neškodí*; (Marek, 1845, s. 9.) Ve středověkém *Mastičkáři* se píše:

Mastičkář: (...)
nynie, u velký pátek,
přinesl sem tuto mast z Benátek,
tať má mast velikú moc,
žeť usdravuje všelikú nemoc;
(...)
Líčíte-li se panie, rády,
túto mastiú pomažete líčka i brady.
(...)⁸⁷

Seznámení Severína s Rubínem se v každém díle odehrává jinak. Ve středověké satíře probíhá ihned v první scéně,⁸⁸ Marek seznámí čtenáře s touto problematikou až později. V *Musejním zlomku* jde pouze o nabídnutí Rubínových služeb mastičkáři.

⁸⁷ ČERNÝ, Václav. *Staročeský Mastičkář*. Praha: ČSAV, 1955, s. 13.

⁸⁸ Na začátku *Muzejního zlomku*.

V novele Jana z Hvězdy je seznámení postav pojato tajuplně. *Severín kdysi ve Frankfurtu nad Mohanem svého pomocníka vykoupil z vězení, kde čekal na smrt upálením za údajné čarodějnictví. Pravým důvodem odsouzení ale mohla být závist Němců, kteří nedovedli vyléčit primasovu dceru, vůči cizinci – Vlámovi, který to dokázal. Rubín za svou záchranu mastičkáři slíbil otrockou věrnost.*⁸⁹ Zajímavé je, že mastičkář v Markově novele masti nemíchá, ale nemíchá je ani v *Musejním rukopisu*:

Mastičkář: Rubíne, skóro-li mé masti budú?

*Rubín: Jednak, mistrě, před tobú budú,
až jich z pytlíka dobudu.*⁹⁰

*Mastičkář: Rubíne, južť je počal mazanec kvísti,
rač mi masti sěm mé vyčísti.*

*Kto chcete rady slyšeti,
můžete sěm rádi hleděti!*

*Rubín: Požehnaj mě, boží synu i svatý duše,
ať mne d'ábel nepokúšie.*

*Toto ti je, mistrě, pírva puška,
od téť sě počíná vole jako hruška;
najpírvét' bude jako dýně
a potom bude jako škříně.*

*Toto je, mistrě, puška druhá,
od téť zpleskajiú vole tuhá;
coť ona pírva neduha zapudí,
a tatoť viece neduha zbudí.*

(...)

Rubín k Pustrpalkovi:

*Birzo masti natluc dosti,
po čas budem mieti hosti.
Dřeves mi jie byl dal málo,
až sě jie mnohým nedostalo;
příkydniž mi jie sěm viece,
ať nečakajú stojiece!*

---

⁸⁹ Viz kapitola *Mastičkář – Povídka z časů Jindřicha Korutanského*.

⁹⁰ Srov. kapitola *Nový pohled na problematiku interpretace staročeského Mastičkáře*.

*Jiných, mistře, pušek jmáš piln krám
a z těch učiníš, co chceš sám.
(Černý, 1955, s. 7–9.)*

Dalším společnou částí obou děl je shánění Rubína Severínem. V Markově *Mastičkáři* jde o scénu, kdy za Severínem přijde Lidka a oba pak společně odchází. Před opuštěním krámu volá Severín na Rubína sedícího na střeše protějšího domu, aby ho v krámu zastoupil: „*Rubíne! Rubíne!*“ *wolal, co hrdla stačilo. A na protější střeše odpowídal hlas s wýsosti: „Co žádáš, mistře Severíne?“ Weškeré diváctwo zachechtalo se z plného hrdla, widouc šaska počernělého seděti za štíhlým komínem. „Hej, mistře!“ wolal dolů, „já ti službu wypowídám! Lépeť je wznášeti se w říších powětrných, než lpěti na prachu země – říkáwají mudrci. Jáť jsem tu učinil rozkošnou známost s hezkými kuchařkami, prostomilými kuchynskými a líbeznými kuchtičkami, že se mi věru odtud wěru ani nechce.“ „Ale já – pán a mistr tebe wolám!“ velel mastičkář wážně, a laborant poškrábaw se za uchem a ústa žalostně rozšklebiw sstupowal wykýřem se střechy. Netrwalo to dlouho a stál s wypičeným tělem před krámcem.* (Marek, 1845, s. 11–12.)
Ve staročeské satíře je scéna vyličená:

*Mastičkář: Rubíne! Rubíne!
Rubíne, vo pistu?*
Rubín: Sed', mistře, drži za řiť tistu.
Mastičkář: Rubíne, vo pistu kvest?
Rubín: Sed', mistře, chlupatú tistu za pezď.
Mastičkář: Rubíne! Rubíne!
Rubín: Co kážeš, mistře Severíne?
*Mastičkář: Milý Rubíne, kde se tak dlúho tkáš,
že o svém mistře ničse netbáš?*
*Rubín: Místře, v onomno běch počal liudi léčiti,
tu mi počěchu staré baby pod nos pziďieti.
Místře, v onomno kútě biech,
tu mi se sta dvorný smiech,
rozedřěchu mi s puškami měch,
potom jsem k tobě běžěti uchwátil,
abych po tobě vešken liud obrátil, Silete.*

(...)

*Rubín: Milý mistrě, ty všdy na mě křikáš,
i svým hněvem na mě kdykáš;
u velikém sě mistrovstvie znáš,
však proto i hovna juž nejmáš.*

(...)

*Mastičkář: Rubíne, pust'vě tento hněv na stranu,
hovějž lépe svému pánu,
budevě v ten čas bohata
mine najů všě zlá ztráta.*

*Rubín: Takož, milý mistrě, tako,
tiehněvě oba za jednako!
Vše po najů vól'u bude,
potom náma dábel shude. Silete.*

Mastičkář volá třikrát:

Rubíne!

Rubín: Co kážeš, mistrě Severíne?

*Mastičkář: Rubíne, rozprostři mój krám,
ať sě jáz liudem znáti dám.*

(Černý, 1955, s. 5–7.)

Obě zpracování jsou humorně pojata, jen v Markově *Mastičkáři* nenarazíme na vulgarismy používané Rubínem, jako je tomu ve středověkém dramatu.

Jak bylo dříve zmíněno, scéna popisující tři Marie kupující masti, aby pomazaly mrtvé tělo Ježíše Krista, je oproti ostatním scénám vznešenější. Stejně tak v Markově *Mastičkáři*, když se objeví Lidka, přestávají povrchní vtipy a děj se stává vážnější.

Když v satirě vystoupí Abraham se svým mrtvým synem Izákem a následuje zázračné uzdravení, nabízí se možnost, že i tím se Marek inspiroval a uzdravovací scénu, i když jinak pojatou, zařadil do své novely: „*Lidé ustupte!*“ volal⁹¹ z plného hrdla a pojaw stařici tupozrakou, blykawou za ruku wysmahlou, uwedl ji přímo ku krámci řka: „*Mistře slowutný, račiš nad ubohou ženou touto prokázati milosrdenstwí swé, aby prohlédnouc widěla lépe na chyby bližního swého a mohla je w upřímnosti srdce swého kmotříčkám swým na wýstrahu, tak jak jsou, wyprawowati.*“ *A mistr mastičkář wztáhl wážně ruku po maloulínké lahwičce a omočiw w obsahu jejím prsty, přejel lehce oční wička ženy stařice, kterážto w okamžení počnouc hojně slzeti, welebila do nebes oučinek diwotvorné wodičky.* „*Widěli jste lidé zázrak?*“ wolal Rubín. „*Ta babička jistě již po kolik let ani jediné slzičky neumořila – a ted' ji tekou z očí prameny wod živých! Tu wodičku si kup, babičko! hni pokladem, nešetři peněz! Mistr ji dá za dvě hřivně, a nedá-li – wšecky pušky mu roztluku.* (Marek, 1845, s. 7–8.)

Asi posledním společným rysem obou děl jsou scény, kdy Rubín lamentuje na sociální poměry. Ve středověkém *Mastičkáři* si Severínův sluha svůj stav vychvaluje a vede s Pustrpalkem⁹² dialogický spor⁹³ o tom, kdo z nich pochází z lepších poměrů. Marek problematiku stavů velmi aktualizoval, když zpracoval téma jako kritiku poměrů mezi bohatými a chudými. „*Nu, kněžnu jsme šťastně z drápů smrti wytrhli,*“ pravil Rubín cestou k mistru swému; „*ale nikdo se nezeptal: Co jsme wám dlužni?*“ „*Styd' se, zištný kramáři!*“ okřikl mistr pomocníka swého hněwiwě. „*Chtěl bys snad i od této wznešené kněžny, od dědičky králowstwí žádati a přijmouti mizerný peníz za službu jí prokázanou, - přijmout peníz ledajakýs, abys jím nejbližšího krčmáře obohatil?*“ „*A proč ne?*“ odpowěděl Rubín směle, kukli čuby swé hloub na oči těmně zářící stáhnuw. „*Proč ne? Či má se oněm, jenžto mají, sloužiti zdarma a shledáwati to po halířech na nemajících, aby se to přece nějak wyrownalo a člověk ku mzdě swé přišel?*“ (Marek, 1845, s. 118.)

Když obě práce porovnáme, dojdeme k závěru, že Jan Jindřich Marek se opravdu inspiroval středověkým *Mastičkářem*, ale převzal jen základní prvky, které zpracoval na začátku novely a v části osmé kapitoly. Zbytek děje *Mastičkáře* Jana z Hvězdy kráčí vlastní cestou.

---

⁹¹ Rubín.

⁹² Pustrpalk v Markově *Mastičkáři* vůbec nevystupuje, stejně jako Severínova hádavá žena. Tu Jan Jindřich pojal vlastním způsobem, přiřkl ji jiný osud i jiné vlastnosti. Sama v ději nevystupuje a co se s ní stalo, se čtenář nedoví. (Viz dříve.)

⁹³ Viz dříve.

ZÁVĚR

V této diplomové práci jsem se snažila o porovnání *Mastičkáře – Povídky z časů Jindřicha Korutanského* Jana Jindřicha Marka s prameny, ze kterých autor čerpal. Jednalo se zejména o dvě kroniky – *Zbraslavskou kroniku a Kroniku t. ř. Dalimila*. Další inspirací byla Markovi středověká satira *Mastičkář*.

Důležitou skutečností je fakt, že ač se Markova novela jmenuje podle středověkého díla, vzájemná podobnost zde není velká. Předpokládali bychom, že se Jan z Hvězdy bude držet předlohy – středověké frašky, autor se však inspiruje spíše *Zbraslavskou kronikou*.

Je velice zajímavé, že interpretace významu jména mastičkářova sluhy Rubína, v současnosti prezentované Jiřím Novotným, se velice blíží způsobu, jak si ho už před bezmála dvěma sty lety představoval Jan Jindřich Marek. Je pravděpodobné, že když katolický kněz 19. století četl o způsobu jednání a projevu postavy Rubína, představil si opilce, který má červený nos vypadající jako drahý kámen – rubín.

Jan Jindřich Marek je téměř zapomenutým autorem 19. století, ač se jeho díla těšila velké oblibě. Za svého života se zasloužil o rozšiřování české literatury i o vzbuzování čtenářského zájmu. Aktivně se zapojoval do kulturního i politického dění a nepřestával se zajímat o situaci v Praze.

Bohužel, i přes to, že je dodnes jednou z nejvýraznějších postav severního Plzeňska, povědomí o něm se ztrácí. I když bylo vidět, že na kralovickém hřbitově se kdosi stará o jeho hrob, nápis na náhrobku je již téměř nečitelný. Dříve na něm stálo: *Živ byl Bohu, svým a vlasti zdejší farář z Hvězdy Jan, spisy jeho květy krásné zdobí vlastenecký lán.*⁹⁴ Pomník stojící u kralovického kostela sice stále připomíná Jana Jindřicha Marka, ale plastika, která znázorňovala podobiznu kralovického faráře, chybí.

Bylo by velmi krásné, kdyby na severoplzeňského autora vzpomněli učitelé Plzeňského kraje, vzali své studenty na Kralovicko a seznámili je s tímto významným autorem. Třeba se jednou dočkáme a Jan Jindřich Marek zaujme své místo v učebnicích.

---

⁹⁴ Zilynskyj, 2003, s. 40.

RÉSUMÉ

This Diploma Thesis discusses a regional author, Jan Jindřich Marek. It examines his short story *Mastičkář* and compares it with medieval literary sources - *Zbraslavská kronika*, *Kronika tak řečeného Dalimila* and with the same name farce *Mastičkář*.

The Conclusion of this Thesis is a finding that even though we could expect Jan Jindřich Marek followed the original story, he found more inspiration in *Zbraslavská kronika*.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Bible. Ekumenický překlad. Praha: Zvon 1984.
- ČERNÝ, Václav. *Staročeský Mastičkář*. Praha: ČSAV, 1955.
- DAŇHELKA, Jiří a kol. *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*. Praha: Academia, 1988.
- Dějiny české literatury I*. Praha: ČSAV, 1959.
- Dějiny české literatury II. Literatura národního obrození*. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1960.
- GEBAUER, Jan. *Slovník staročeský: Díl I (a - j)*. II. vyd. Praha: Academia, 1968.
- JAKUBEC, Jan. *Dějiny literatury české*. Praha: 1929.
- KRČMA, František a Slavoboj TUSAR. *Mastičkář*. V Praze: Vydal K. Janský, 1920.
- Kronika tak řečeného Dalimila*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2005, ISBN 80-7185-767-X.
- Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce. 3. M-Ř Svazek I. M-O*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000, ISBN 80-200-0708-3.
- Literatura česká devatenáctého století: Od Josefa Dobrovského k Jungmannově škole básnické*. Praha: Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech, 1902.
- Literatura česká devatenáctého století: Od Poláka k Langrovi*. Praha: Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech, 1917.
- MÁCHAL, Jan. *Staročeské skladby dramatického původu liturgického*. Praha, 1908.
- Malý staročeský slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.
- MAREK, Jan Jindřich. *Zábavné spisy: Mastičkář*. Praha: Jaroslav Pospíšil, 1845.
- NEBESKÝ, Václav. *Mastičkář*. ČČM r. XXI (1847), sv. 1.
- NOVOTNÝ, Jiří: *Benátky staročeského Mastičkáře*. V tisku.
- PETRŮ, Eduard. *Vzdálené hlasy: Studie o starší české literatuře*. Olomouc: VOTOBIA, 1996. ISBN 80-7198-162-1.
- PETRŮ, Eduard. *Zrcadlo skutečnosti*. Praha: ISV, 2002. IBSN 80-85866-90-0.
- PRCHLÍKOVÁ, Martina. *Jazykový rozbor staročeské hry Mastičkář*. 2006, Brno. Bakalářská práce. Masarykova univerzita - Filosofická fakulta - Ústav českého jazyka.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, 2010.

TYL, Josef Kajetán. *O umění*. Praha: Československý spisovatel, 1951.

VIKTORA, Viktor. *K pramenům národní literatury*. Plzeň: Fraus, 2003. ISBN 80-7238-292-6.

VLČEK, Jaroslav. *Dějiny české literatury I/1*. Praha, 1897.

Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu. Praha: ČSAV, 1957.

Z HVĚZDY, Jan. *Mastičkář: Povídka z časů Jindřicha Korutanského*. Praha: B. Kočí, 1926.

Zbraslavská kronika. Praha: Svoboda, 1976.

ZILYNSKYJ, Bohdan. *Jan Jindřich Marek - Jan z Hvězdy: život obrozeneckého spisovatele*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2003. ISBN 80-903165-1-4.

Internetové zdroje:

<http://kramerius.nkp.cz>

<http://www.praguewelcome.cz/cs/pamatky/pamatky/top-pamatky/5-staromestska-radnice-s-orlojem.shtml>

<http://lekarske.slovníky.cz/pojem/ascites>

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

- Podobizna Jana Jindřicha Marka
- Pohled na rodiště Jana Jindřicha Marka – Liblín
- Kostel svatého Jana Nepomuckého – Liblín
- Rodný dům Jana Jindřicha Marka – Liblín
- Pamětní deska visící na rodném domě Jana Jindřicha Marka
- Hrobka rodiny Metternichů v Plasích
- Pohled na kostel svatého Mikuláše v Kozojedech
- Kostel svatého Mikuláše v Kozojedech
- Vnitřek kostela svatého Mikuláše v Kozojedech
- Kostel svatého Petra a Pavla v Kralovicích
- Vnitřek kostela svatého Petra a Pavla v Kralovicích
- Fara v Kralovicích
- Pomník Jana Jindřicha Marka v Kralovicích
- Detail pomníku Jana Jindřicha Marka v Kralovicích
- Markova ulice v Kralovicích
- Pohled Markovou ulicí směrem ke kralovickému kostelu
- Hrob Jana Jindřicha Marka
- Detail náhrobní desky Jana Jindřicha Marka
- Titulní strana Zábavných spisů

Podobizna Jana Jindřicha Marka.

Pohled na rodiště Jana Jindřicha Marka - Liblín. (Foto Pavel Beneš, 2013.)

Kostel svatého Jana Nepomuckého – Liblín. (Foto Pavel Beneš, 2013.)

*Rodný dům Jana Jindřicha Marka. Nyní v něm sídlí Obecní úřad Liblín a veřejná knihovna.
(Foto Pavel Beneš, 2013.)*

Pamětní deska visící na rodném domě Jana Jindřicha Marka v Liblíně. (Foto Pavel Beneš, 2013.)

Hrobka rodiny Metternichů v Plasích. (Foto Pavel Beneš, 2013.)

Pohled na kostel svatého Mikuláše v Kozojedech. (Foto Pavel Beneš, 2013.)

Kostel svatého Mikuláše v Kozojedech. (Foto Pavel Beneš, 2013.)

Vnitřek kostela svatého Mikuláše v Kozojedech. (Foto Pavel Beneš, 2013.)

Kostel svatého Petra a Pavla v Kralovicích. (Foto Pavel Beneš, 2013.)

Vnitřek kostela svatého Petra a Pavla v Kralovicích. (Foto Pavel Beneš, 2013.)

Fara v Kralovicích. (Foto Pavel Beneš, 2013.)

Pomník Jana Jindřicha Marka v Kralovicích. (Foto Pavel Beneš, 2013.)

Detail pomníku Jana Jindřicha Marka v Kralovicích. (Foto Pavel Beneš, 2013.)

Markova ulice v Kralovicích. (Foto Pavel Beneš, 2013.)

Pohled Markovou ulicí směrem ke kralovickému kostelu. (Foto Pavel Beneš, 2013.)

Hrob Jana Jindřicha Marka na kralovickém hřbitově. (Foto Pavel Beneš, 2013.)

Detail náhrobní desky Jana Jindřicha Marka. (Foto Pavel Beneš, 2013.)

Zábavné spisy

Jana z Hvězdy.

Swazek VI.

Masticár.

Část první.

W Praze.

W knihtiskárně a skladu Jar. Pospižila.

1845.

Titulní strana Zábavných spisů. (Scan pořizený Národní knihovnou v Praze.)